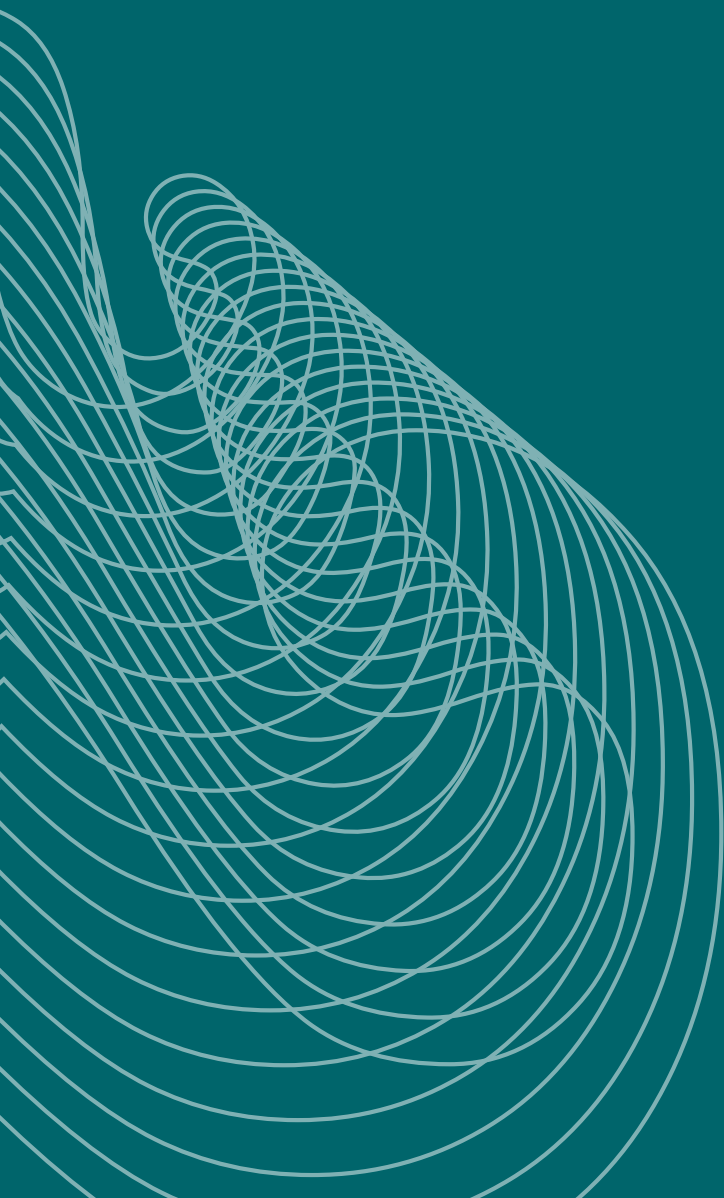

DOMSTOL
ADMINISTRASJONEN

DAs rapportserie 1/2015

Anbefalinger om domsskriving

Forord

Domstoladministrasjonen tok seinhøstes 2012 initiativ til et større prosjekt om språk i dommer. Det ble besluttet å opprette en prosjektgruppe som skulle få i oppdrag å utarbeide anbefalinger om domsskriving. Målene for gruppens arbeid skulle være

- å gjøre det lettere for andre enn profesjonelle parter å forstå en doms innhold og begrunnelsen for domsresultatet, og
- å bidra til utvikling av dommeres ferdigheter innen domsskriving.

Selv om prosjektet knyttet seg til skriving av dommer, var det en forutsetning at resultatet av gruppens arbeid også skulle ha overføringsverdi til andre avgjørelser som treffes i domstolene.

Ruth Vatvedt Fjeld, professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo, ble oppnevnt som prosjektets leder. Prosjektgruppen har for øvrig bestått av lagdommer **Mette Jenssen**, Borgarting lagmannsrett, og sorenskriver **Terje Mowatt**, Fjordane tingrett. Seniorrådgiver **Terje Karterud** i Domstoladministrasjonen har vært gruppens sekretær. Gruppens medlemmer ble valgt ut i samråd med Dommerforeningen. Ved sammensetningen av gruppen ble det blant annet lagt vekt på at begge målformene skulle være representert, og at deltakerne fra domstolene skulle ha bred erfaring fra arbeid med utforming av dommer.

Prosjektgruppens mandat ble vedtatt 15. april 2013. Gruppen har hatt jevnlige møter gjennom 2013 og 2014, og det har vært avholdt tre møter med prosjektets referansegruppe. Referansegruppen har bestått av avdelingsdirektør **Kari Berget** (leder), lagmann **Arne Henriksen**, lagdommer **Wiggo Storhaug Larssen**, sorenskriver **Liv Synnøve Taraldsrud** og tingrettsdommer/avdelingsleder **Ina Strømstad**.

Prosjektgruppen "Klart språk i dommer" legger med dette frem sine anbefalinger om domsskriving.

Arbeidet har vært utført etter grundig analyse av mange autentiske norske dommer. Gruppen har også innhentet informasjon om klarspråksarbeid i svenske og danske domstoler, blant annet gjennom et besøk i Malmö i august 2013. Lignende anbefalinger om språk i dommer fra de andre skandinaviske landene er gjennomgått.

Prosjektgruppen har ellers fulgt relevante råd og regler for norsk klarspråk. Det er likevel tatt hensyn til at det i dommer nødvendigvis må anvendes en god del juridisk fagterminologi.

Som et ledd i kvalitetssikringen av arbeidet har gruppen mottatt verdifulle innspill fra tidligere høyesterettsdommer **Kirsti Coward**.

12. januar 2015

Ruth Vatvedt Fjeld

Mette Jenssen

Terje Mowatt

Terje Karterud

Innholdsfortegnelse

Forord	1
Innledning	3
Del A Språk og språktekniske grep	4
A.1 Hvem skriver vi for?	4
A.2 Hva er godt språk?	5
A.3 Ordvalg - sjeldne og vanskelige ord	6
A.4 Ordvalg - foreldede ord og latinske uttrykk	8
A.5 Ordvalg - lange ord	10
A.6 Ordvalg – bruk av synonymer og flertydige ord	12
A.7 Fagsjargong og juristfraser – kan vi skrive om?	13
A.8 Aktiv eller passiv uttrykksmåte	14
A.9 Substantivmisbruk	16
A.10 Artikkelløse substantiv	17
A.11 Setningslengde	19
A.12 Setningsbygning	21
A.13 Ordning av argumenter – overganger og logiske småord	24
A.14 Hva kaller vi partene?	26
A.15 Bruk av forkortelser og tall	28
A.16 Bruk av overskrifter	30
A.17 Markering av sitater	31
A.18 Bruk av figurer, tabeller og andre illustrasjoner	32
A.19 Bruk av understrekninger, uthevet skrift mv.	33
Del B Særlig om sivile dommer	34
B.1 Innledning	34
B.2 Hva saken gjelder	35
B.3 Sakens bakgrunn	36
B.4 Partenes påstander og grunnlaget for disse	38
B.5 Rettens vurdering	40
B.6 Domsslutningen	43
Del C Særlig om straffedommer	45
C.1 Innledning	45
C.2 Sakens gjenstand og de kravene som er gjort gjeldende	46
C.3 Avgjørelsesgrunner – skyldspørsmålet	48
C.4 Avgjørelsesgrunner – straffutmålingen	51
C.5 Andre krav og saksomkostninger	54
C.6 Domsslutningen	55

Innledning

Grunnloven pålegger oss å dømme. I dette må det ligge en plikt til å skrive dommer på en måte som gjør at innholdet blir forstått – først og fremst av dem som er parter i sakene. Domsskriving er altså en pedagogisk samfunnsoppgave.

Gode og forståelige dommer er en viktig forutsetning for å opprettholde samfunnets tillit til domstolene. Dommene er våre viktigste produkter, og vi bør derfor løpende vurdere kvaliteten på det vi produserer – også om dommene er begripelige.

Undersøkelser viser imidlertid at dommene vi skriver kan være vanskelige å forstå for mange. Årsaken til det er som regel sammensatt. Det kan være at vi bruker for mange vanskelige, sjeldne eller lange ord, eller at vi bruker for lange og innviklede setninger og for få overskrifter. Det handler med andre ord både om ordvalg og setningsbygning og om tekststruktur, det vil si hvordan hele domsteksten er ordnet og bygd opp. Tar vi dårlige språklige eller strukturelle valg når vi skriver, kan disse valgene hver for seg eller i kombinasjon med hverandre hemme – eller i verste fall hindre – leserens forståelse av dommens innhold. Og selv når teksten i og for seg blir forstått, bør vi være bevisste på at vår skrivestil og våre valg av ord kan virke fremmedgjørende og skape unødig stor avstand til leseren.

Noe av formålet med å utarbeide anbefalinger om domsskriving er å gjøre dommerne mer bevisste i skriveprosessen. Jo mer oppmerksom vi er på hva som kan gjøre det vanskelig å forstå dommene, jo lettere blir det å gjøre de endringene som skal til for at tekstene oppleves mer tilgjengelige. Anbefalingene gir eksempler på aktuelle problemstillinger, samtidig som de gir mange konkrete råd for skrivearbeidet. Håpet er at anbefalingene skal bidra til forenkling – uten at forenklingen skal gå på bekostning av behovet for nyanser og presisjon.

De rådene og den veiledningen som gis, tar utgangspunkt i arbeidet med å skrive dommer. Anbefalingene vil imidlertid være relevante også ved utarbeidelse av andre typer avgjørelser som domstolene treffer.

Prosjektgruppen som har utarbeidet anbefalingene, har vært sammensatt av erfarne dommere og en språkforsker. Sistnevnte har gått gjennom en lang rekke autentiske dommer og gitt kommentarer til språkbruken. Kommentarene er siden gjennomgått av hele gruppen og har vært drøftet grundig i flere omganger. I tillegg har det vært utarbeidet en elektronisk søkbar tekstsamling på vel 1.3 millioner løpeord som består av autentiske dommer. Ved statistisk analyse av ord og fraser, som så er blitt sammenliknet med frekvens og forekomst i liknende samlinger av allmennspråklige tekster, har prosjektgruppen fått frem gode indikasjoner på forskjellen mellom språk i dommer og i allmennspråk. Avvikene har deretter blitt drøftet gjentatte ganger. Denne arbeidsmåten har gitt godt grunnlag for utarbeidelsen av anbefalingene, og kombinasjonen av erfaring fra domsskriving og språkvitenskapelig kompetanse i prosjektgruppen har vært fruktbar. For å kvalitetssikre arbeidet har gruppen innhentet kommentarer fra en ekstern konsulent. I tillegg har gruppens medlemmer tatt hensyn til de anbefalinger om lesbarhet i dommer som er utarbeidet i Danmark og Sverige.

I det følgende er generelle problemstillinger om språk og språkteknikk samlet i Del A. Anbefalingene i denne første delen er ordnet tematisk og er i utgangspunktet like relevante for dommer i straffesaker som for dommer i sivile saker. I Del B og Del C behandles særskilte problemstillinger i tilknytning til dommer i henholdsvis sivile saker og i straffesaker.

Del A Språk og språktekniske grep

A.1 Hvem skriver vi for?

Når vi utformer en dom, er det viktig å ha et bevisst forhold til hvem vi skriver for. Vår fremste oppgave er å skrive dommer som sørger for en avklaring av de spørsmålene som avgjør den enkelte, konkrete saken. Både i sivile saker og i straffesaker skriver vi derfor – i hvert fall i tingrettene og i lagmannsrettene – først og fremst for sakens parter. Det innebærer at rammene for skrivingen kan variere fra sak til sak. En straffesak mot en 18 år gammel førstegangsforbryter danner et annet utgangspunkt for domsskrivingen enn en sivil sak mellom spesialiserte og profesjonelle parter.

partene

Det er ikke alltid mulig å se at dommerne har tenkt på hvem som skal lese og forstå dommen de har skrevet. Noe av årsaken til det kan være at dommere som regel lærer å skrive dommer ved å se på dommer som er skrevet av andre. Vi bruker kollegers – og etter hvert egne – tidligere arbeider som rettesnor og mal for de nye dommene vi skriver. Det å hente inspirasjon til nye dommer fra tidligere arbeider er ofte fornuftig. Men vi må ikke være så opptatt av hvordan dommer har vært skrevet før, at vi glemmer hva som alltid bør være målet – nemlig å skrive dommer slik at innholdet oppfattes og forstås av partene i den saken vi dømmer i.

*mottaker-
perspektivet*

I tillegg til partene skriver vi også for dem som er partenes representanter for domstolene. Prosessfullmektiger, aktorer, forsvarere og bistandsadvokater er viktige som premissleverandører når partene skal ta stilling til om en dom skal ankes til høyere instans.

*de profesjonelle
aktørene*

Vi skriver også i noen grad for ankeinstansen. En god dom fremmer en effektiv ankebehandling, fordi den gjør det lettere å identifisere sentrale problemstillinger og konsentrere forhandlingene i ankerunden. En god dom er også viktig når ankeinstansen avgjør om det skal gis samtykke til å fremme anken eller om den skal nektes fremmet.

ankeinstansen

Enkelte saker har spesiell interesse for fagpersoner i andre miljøer enn det juridiske, for eksempel psykiatere, revisorer, eiendomsmeglere eller andre. Da bør man tenke på at dommen skal være forståelig også for dem.

*andre
fagmiljøer*

Vi skal ikke skrive dommer spesielt for mediene. Hvis vi i en dom skriver særlig utførlig om temaer som vi antar at mediene er spesielt interessert i, kan det lede til at leseren får feil oppfatning av hvor tyngdepunktet i rettens vurderinger egentlig ligger. Det vil være uheldig. Men vi skal selvfølgelig alltid skrive dommene slik at de tåler medienes søkelys. Og det er viktig å unngå at mediene misforstår hva saken gjelder og hva retten mener om den.

mediene?

A.2 Hva er godt språk?

Det er viktig at den som får en dom, forstår saken, den behandlingen den har fått og hvilke konsekvenser sakens utfall har. Språket må da være mest mulig klart, enkelt og korrekt. Alt man vil uttrykke, kan formuleres på flere måter. Å gjøre de rette valgene er en forutsetning for at språket blir godt.

*klart, enkelt og
korrekt*

Mange har motforestillinger mot å forenkle språket sitt. Vanlige begrunnelser er at man da mister nyanser eller presisjon. Et nyansert og presist språk er nødvendig for å få fram det viktige budskapet en dom skal formidle. Men ofte brukes slike utsagn som sovepute for ikke å være kritisk og villig til å endre sine egne språkvaner. Det er mye vi kan gjøre med språket uten at nyanser eller presisjon forsvinner, ofte er det tvert imot slik at endringer lett kan øke begge deler.

Forenkling av språket oppnås først og fremst ved å velge de enkleste ordene i stedet for de vanskeligste hver gang man står overfor flere alternativer som innholdsmessig dekker det samme. Vi kommer likevel ikke bort fra at uvante, vanskelige eller spesielle juridiske ord av og til må tas i bruk når vi skriver. At ord er vanskelige, betyr ikke at man *alltid* bør unngå å bruke dem. Mange ganger er det helt nødvendig å bruke en faglig betegnelse. I slike situasjoner bør vi imidlertid være bevisst på at leseren får den hjelpen som trengs for å forstå det som er vanskelig.

*enkleste
alternativ*

Det å skrive korrekt norsk og følge de regler som gjelder for rettskriving, er en annen viktig forutsetning for godt språk. Vi bør bruke ordlister og ordbøker når vi er i tvil, men bare slike som er autorisert av Språkrådet. Bokmålsordboka og Nynorskordboka er utgitt av Universitet i Oslo og Språkrådet, og oppgir bare de offisielle stave- og bøyingsmåtene. Disse bøkene er gratis tilgjengelig på nettet:

*korrekt
norsk*

*autoriserte
ordbøker*

<http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=&bokmaal=+&ordbok=bokmaal>

Det vi skriver om omstendighetene i den enkelte saken, må – så langt vi kan kontrollere det – være korrekt. Det er særlig viktig at alle egennavn som tas inn i domsteksten, enten det er stedsnavn, navn på fysiske personer, navn på upersonlige rettssubjekter eller annet, staves riktig. Navnene vil som regel referere til steder og/eller personer som partene i saken har god kjennskap til – og disse ordene er derfor særlig synlige i teksten. Det vil se ut som slurv fra dommerens side dersom vi ikke bruker riktig stavemåte, eller om vi bruker forskjellig stavemåte på ulike steder i dommen.

egennavn

A.3 Ordvalg - sjeldne og vanskelige ord

Språkforskning viser at jo sjeldnere et ord brukes, jo vanskeligere er det som regel å forstå. Og omvendt, jo oftere et ord er i bruk, jo mer kjent er det, og følgelig lettere å forstå. En nærmere undersøkelse av hvilke ord som er mest brukt i dommer sammenliknet med hvor ofte de er brukt i allmennspråklige tekster (aviser, romaner, fagbøker, tidsskrifter og liknende), viser at det er stor forskjell på ordbruken i dommer og allmennspråk. Dommene inneholder mange ord og uttrykk som forekommer mye sjeldnere i allmennspråk, for eksempel *komme til enighet* i stedet for *bli enige*, det alderdommelige adverbet *herunder* og substantivet *formodning*.

*jo sjeldnere,
jo vanskeligere*

Mange gir raskt opp å lese en tekst med ord de ikke forstår. Det gjelder selvsagt også dommer. Så langt det er mulig bør vi derfor velge ord som er vanlige og forståelige. Er det helt nødvendig å bruke et sjeldent ord fordi det har en spesiell juridisk betydning, eller fordi ordet refererer til en aktuell lovtekst vi forholder oss til, kan vi sette det inn i en forklarende sammenheng eller føye til en forklarende parentes:

*velg enkle ord,
eller forklar*

Ettersom en ny sakkyndig ville føre til utsettelse av saken, ble begjæringen (kravet om å oppnevne en ny sakkyndig) frafalt.

Hansens krav om lemping (reduksjon av erstatningsansvaret), kan ikke tas til følge.

Mange ord som jurister oppfatter som helt vanlige, brukes nok sjelden av folk flest, for eksempel *domsavsigelse*, *kjennelse*, *anke*, *forelegg*, *forvaring* og mange andre. En god sammenheng gjør det som regel helt greit å forstå hva som menes. Men hvis ordene er brukt uten støttende eller forklarende sammenheng, blir de vanskeligere å tolke. Fordi man fort blir blind for eget fagspråk, er det ikke alltid lett å identifisere ord som kan være vanskelige for folk flest:

Gevinst ved realisasjon av enkle fordringer utenfor "virksomhet" i skattelovens forstand er skattefri.

Fremmedordet *realisasjon* er ikke kjent for alle. Vi bør derfor heller bruke et vanlig og mer presist ord som *salg* når det dekker den handlingen som finner sted.

Mange ord i dommer er mer generelle eller mer omfattende enn nødvendig:

Tidspunktet for ervert av fordringene sammenholdt med tidspunktet for stiftelsen av firmaet, tilsier at selskapets aktivitet ut over forhold knyttet til den aktuelle fordringsmassen var relativt beskjeden.

Ordet *ervert* forekommer langt sjeldnere i allmennspråk enn i domsspråk, og kan av den grunn være vanskelig å forstå. Ordet betyr 'det å skaffe seg noe'. Det er mange måter å skaffe seg noe på. Når vi ikke kjenner til hvilken måte, er ordet *ervert* greit, fordi det gir åpning for både kjøp, arv, tyveri eller noe annet. Men dersom det er klart hvordan noe er ervert, så bør vi bruke den mest presise betegnelsen.

Svært mange av ordene i et språk er organisert hierarkisk i over- og underbegrep. Jo høyere opp i hierarkiet et ord er, jo mer omfattende er begrepet det dekker. Det letter gjerne forståelsen om man velger så presist som man kan i dette hierarkiet. Om man vet at en sak dreier seg om en *personbil*, er det ikke nødvendig å omtale den som et *kjøretøy*. Og gjelder straffesaken en *seksualforbrytelse*, bør man omtale overtredelsen som *voldtekt* dersom tiltalen gjelder straffeloven § 192, eller enda mer presist *seksuell omgang med bevisstløs person* dersom det er alternativet i paragrafens første ledd bokstav b som anvendes. Det å velge så presise betegnelser som mulig bidrar til å forhindre at det oppstår misforståelser.

*velg så presist
som mulig i
hierarkiet*

A.4 Ordvalg - foreldede ord og latinske uttrykk

Domsspråket har, og skal fortsatt ha, en viss høytidelig stil. Det at språket ikke skal være hverdagslig og inneholde slang, betyr likevel ikke at det er en fordel med foreldede ord og uttrykk. Ord som dette bør vi prøve å unngå:

*høytidelig
stil, men
uten
utdaterte
ord*

angjeldende	avhende	avholde	anbringe	dog	erlegge
forehavende	forestå	forføye	formentlig	Fremholde	fremsende
herunder	herværende	hitsette	hvorvidt	Inngi	intet
nærværende	oppebære	således	tarv	Tilkomme	tilligge
tilskrive	undergi	undergå	utvise (som i "utvise forsett")	Vedrørende	

Dette er ikke en utfyllende liste over ord vi bør unngå, men sentrale eksempler. Flere av disse gammeldagse ordene forekommer fortsatt i dagens lovtekster. Dersom det er nødvendig å bruke dem når vi skriver en dom, bør de forklares – eller vi må sørge for at det fremgår klart av sammenhengen hva de betyr.

*forholdet
til lovtekst*

Her er eksempler på andre vendinger som vi bør styre unna:

Et moment som i så henseende må tillegges særlig vekt, er hvorvidt kreditor har behov for raskt oppgjør.

Uttrykket *i så henseende* er utdatert. Her kunne man i stedet skrive *i denne sammenhengen, i denne saken, i dette tilfellet* eller *her*. Ordet *hvorvidt* kan som regel erstattes av *om* eller *i hvilken grad*.

I så måte har inkassobyråenes aktivitet dels vært drevet for Hansens regning.

Her kan vi for eksempel skrive *på denne måten* eller *slik*.

Lagmannsretten finner ikke grunn til å gjøre unntak fra hovedregelen for så vidt gjelder ankebehandlingen.

Her bør vi enten skrive *ved* eller *for* eller *når det gjelder* ankebehandlingen. Uttrykket *for så vidt gjelder* hører ikke hjemme i moderne norsk.

Latinske ord og uttrykk forekommer fortsatt i dommer fra tid til annen. Enkelte uttrykk er i

noen grad kjent også i forretningsspråket, slike som *pro rata*, *pro anno* og *in solidum*. Andre vendinger forekommer sjelden eller aldri i vanlig språk, for eksempel:

bonus pater familias

condictio indebiti

culpa/culpøs

lex specialis

cessio legis

condictio sine qua non

dolus eventualis

obiter dictum

ex officio

negotiorum gestio

Den juridiske betydningen av slike uttrykk vil bare bli forstått av andre jurister, og vi bør derfor unngå å bruke dem i dommer. I de fleste tilfellene er det mulig å skrive dommer uten å bruke latin. Skulle det unntaksvis være nødvendig å bruke slike latinske termer, bør vi sørge for å forklare dem i teksten.

unngå
latin

A.5 Ordvalg - lange ord

Lange ord er ofte også sjeldne ord, og tekster med mange lange ord kan dermed være vanskelige å forstå. Mange dommer inneholder veldig mange lange ord, slike som *tiltalebeslutning, tiltalepost, ankefråsegn, bevisvurdering, aktsomhetsvurdering, straffutmålingsmoment, skadeserstatning, erstatningsutmåling* m.fl.

lange ord ofte
vanskelige

Forskning om lesbarhet viser at gjennomsnittlig ordlengde i en tekst gir et godt mål på hvor tunglest teksten er. Har teksten en gjennomsnittlig ordlengde på over 6 bokstaver, er det en god indikasjon på at språket er vanskelig. Av og til er det nødvendig å bruke lange ord, og ikke alle ord med mer enn 6 bokstaver er vanskelige. Vi bør likevel prøve å unngå opphopninger av lange ord, blant annet ved å løse sammensatte ord opp i flere korte for å gjøre teksten lettere tilgjengelig. Det er for eksempel lite arbeidskrevende å skrive *tiltaleposter* om til *poster i tiltalen*, *straffutmålingsmomenter* om til *momenter ved straffutmålingen* og *erstatningsutmåling* om til *utmåling av erstatning*.

gjennomsnittlig
ordlengde,
indikasjon på
lesbarhet

I domsspråket får vanlige substantiv ofte hengt på et etterledd som kan gjøre dem mer abstrakte – eller i hvert fall lengre og sjeldnere, uten at innholdet blir klarere. I stedet for å skrive *krav* skriver noen *kravsmål* (nynorsk), *inndriving* blir til *inndrivingsaktivitet*, og *ferie* kan bli til *ferietid*. Slike etterledd er ofte unødvendige:

etterledd uten
funksjon

Etter å ha overtatt fordringsmassen ...

Etterleddet *-massen* har ikke noen innholdsmessig betydning, og det bidrar verken til klargjøring eller presisering. Her kan man med fordel heller skrive:

Etter å ha overtatt fordringene ...

Ordet *utviklingsprosess* er et annet eksempel på en sammensetning hvor etterleddet er overflødig. Enhver utvikling må være en prosess. I sammensetningen *tidsperiode* er det ordets første del, *tids-*, som er overflødig og uten videre kan droppes.

Når vi setter sammen ord som brukes relativt ofte på vårt fagområde, men som kanskje forekommer langt sjeldnere i allmennspråket, er det ikke bare ordlengden som kan bli et problem. Sammensetningene kan også skape avstand og føre til at leserne føler seg fremmede for teksten. Det finnes mange eksempler på slike sammensatte uttrykk i dommene våre, både på bokmål og nynorsk:

sammensatte
faguttrykk

partsforklaring	vitneforklaring	dokumentbevis	fristavbrytelse
årsakssammenheng	hevningsskjennelse	ankemotpart	søksmålskompetanse
sjølvskuldnargarantiar	skadebotkrav	skadebotsum	sakskostnadsavgjerd

Det er svært enkelt å løse opp slike uttrykk og heller skrive om *partenes forklaring, vitnets forklaring, avbrytelse av frist, kjennelse om hevning, garantiar frå sjølvskuldnar, krav om skadebot osv.*

A.6 Ordvalg – bruk av synonymer og flertydige ord

Synonymer – forskjellige ord for det samme

Dersom vi bruker forskjellige betegnelser på det samme begrepet i den samme domsteksten, er det lett å tro at vi skriver om forskjellige ting. Stilistisk ordvariasjon med synonymer, det vil si å variere med ulike ord som helt eller delvis betyr det samme, er derfor ikke noe gode i fagtekster der mange fra før av har problemer med å forstå mange av ordene og uttrykkene.

*unngå variasjon
med synonymer*

Har to personer inngått en viktig avtale, er det best å kalle det de er blitt enige om, for *avtale* gjennom hele dommen. Vi bør ikke variere med *kontrakt* eller *overenskomst* om den samme avtalen, fordi enkelte lesere da kan ledes til å tro at en kontrakt er noe annet enn en avtale. For mange er en avtale også noe mer konkret og formalisert enn en overenskomst.

Tilsvarende gjelder for eksempel ved omtale av fartøy til sjøs. Begynner vi å skrive om en *båt*, bør vi holde oss til det – og ikke variere med *skip*, *ferge* eller lignende alternativer.

Flertydige ord

Ord vi uansett skal være forsiktige med, er sjeldne ord som er klart flertydige eller tvetydige.

*vær forsiktig
med flertydige
ord*

Et spesielt eksempel er ordet *forfordele*. Ordet betyr egentlig 'få mindre enn en har krav på', men forstås av svært mange i dag som 'få mer enn en har krav på'. Et annet eksempel er ordet *forulykke*. Ordet betyr opprinnelig 'omkomme', men forstås av mange i dag som 'bli skadet i ulykke'. For å unngå tvil, bør vi skrive om ved hjelp av andre ord – eventuelt være nøye med at det vi mener, fremgår tydelig av sammenhengen.

Også flertydige, vanlige ord bør vi unngå – i alle fall dersom vi vet at det er ord som misforstås av mange. Et klassisk eksempel er preposisjonen *innen* i forbindelse med tidsfrister. Betyr det før den oppgitte datoen, eller inkluderes den oppgitte datoen dersom vi skriver *betales innen 5. mai*? Det er uansett klarere om vi skriver *betales før 5. mai* eller *betales seinest 5. mai*.

Det understrekes likevel at det ikke er mulig, og at det heller ikke er noe mål, å unngå enhver flertydighet i en domstekst. De aller fleste ordene i språket vårt har flere betydninger, og som regel kan vi gå ut fra at leseren vil tolke rett ut fra sammenhengen i teksten.

A.7 Fagsjargong og juristfraser – kan vi skrive om?

Både sosiale og faglige grupper utvikler sin egen sjargong. Sjargong kan beskrives som språklige vaner, eller uvaner, som man legger seg til over tid – ofte fordi man hører og ser at kolleger bruker den samme sjargongen.

fagsjargong

Jurister er ikke noe unntak. Juridisk fagspråk, og ikke minst språket i dommer, inneholder en rekke ord og vendinger som avviker fra allmennspråket – og som derfor kan være vanskelige å forstå for folk flest. Av og til brukes fagsjargong og juristfraser slik at betydningen kan forstås ut fra sammenhengen. Men ikke sjelden bidrar denne typen ord og uttrykk til at leseren får problemer med å begripe innholdet i en dom.

Et eksempel er frasen *legge til grunn*, som er den treordskombinasjonen som forekommer aller hyppigst i norske dommer. Problemet med denne frasen er ikke bare at den brukes sjelden i allmennspråket, men at meningsinnholdet kan variere når frasen brukes i dommer.

Dommere og andre jurister som daglig bruker det juridiske fagspråket i sitt arbeid, vil antakelig ha problemer med å identifisere hvilke ord og vendinger som kan være vanskelige. Nedenfor følger derfor en liste med eksempler. Listen skal ikke forstås slik at de ordene og uttrykkene som nevnes, *aldri* skal eller *bør* brukes. Vi har imidlertid behov for å bli mer bevisst på hvor parter og andre som ikke er jurister, kan møte vanskeligheter når de leser dommene våre. Dersom vi er i stand til å se hvor utfordringene ligger, er det også lettere å vurdere om vi bør skrive om – eller forklare enkelte ting nærmere.

*skrive om eller
forklare*

Ofte brukt:	Kan det ut fra sammenhengen heller passe med...?
gjøre gjeldende, anføre	si, hevde
prinsipal/subsidiær	først og fremst, hvis retten ikke er enig i ---, så ---
legge til grunn	mene, ta som utgangspunkt
retten finner	retten har kommet til, etter rettens syn/oppfatning
ha formodningen for/mot seg	det virker sannsynlig/lite sannsynlig
Godtgjøre	bevise, sannsynliggjøre, klargjøre
feste lit til	stole på, tro på
fremstå som	se ut som, virke som
fremtre som	se ut som, virke som
på det rene	klart
slutte seg til	være enig med/i
komme til enighet	bli enige
foranlediget av	fordi, på grunn av, utløst av
Forutgående	tidligere
i henhold til	etter, i samsvar med
se hen til	ta hensyn til, ta i betraktning
under enhver omstendighet	i alle fall, i hvert fall, uansett
erstatningsbetingende	som fører til erstatningsansvar
ansvarsbetingende	som fører til ansvar
Besørge	sørge for, ordne
Formildende	som taler for mildere straff, som kan gi en mildere straff
Skjerpene	som taler for strengere straff, som kan gi strengere straff
Skadebot	erstatning
prosessøkonomisk	som gjør saken mindre ressurskrevende, som gir ressursinnsparing

A.8 Aktiv eller passiv uttryksmåte

Å omforme verbalet i setningen fra aktiv til passiv er en språklig teknikk for å utelate eller forskyve det handlende subjektet lenger ut i setningen på. Ved utstrakt bruk av passiv vil teksten oppfattes som upersonlig, og den vil bli tung å lese.

*tekst i passiv,
upersonlig og
tung*

I vanlig talespråk og i allmennspråklige tekster brukes passiv svært lite. I dommer, derimot, forekommer passivkonstruksjoner ganske hyppig – noe som antagelig henger sammen med en generell oppfatning om at man *skal* være upersonlig i formelt språk. Men også i en domstekst kan gode grunner tale for å bruke aktiv verbalform så ofte som mulig. Den aktive verbalformen gjør det først og fremst lettere å oppfatte hvem som utfører den handlingen verbalet uttrykker.

Når svært mange setninger innledes med passivkonstruksjoner, kan det bli uklart hvem som gjør, anser, gir osv. I mange tilfeller er det helt unødvendig å lage passivkonstruksjoner, slik som her:

*uklarhet om
hvem som
handler*

I tingretten ble det fastsatt at hver av partene skulle dekke egne sakskostnader.

Her er det like greit å unngå passiv, slik:

Tingretten fastsatte at hver av partene skulle dekke egne sakskostnader.

Et annet eksempel:

Det gjøres gjeldende at handlingen er uaktsom.

Her får vi ikke engang vite hvem det er som gjør noe gjeldende. Med verbet i aktiv må vi vise hvem det er:

Hans Hansen gjør gjeldende at handlingen er uaktsom.

I norsk kan passiv konstrueres på to måter. Man kan enten bruke hjelpeverb (være eller bli) og hoved verbet i partisipp:

Hans Hansen bestrider at det ble gitt noen erkjennelse.

Her er det tydelig at Hans Hansen bestrider noe, men hvem var det som ga – eller ikke ga – en erkjennelse?

Eller man kan konstruere passiv ved å føye til en -s på verbet:

Det må legges betydelig vekt på den fremlagte e-posten av 25. september 2012.

Denne siste metoden er veldig fjern fra norsk dagligspråk, og bør helst bare brukes i faste formuleringer av typen "det synes å være " eller "det fins flere forklaringer på" og lignende, der det egentlig ikke er noe handlende subjekt.

Særlig når man legger inn flere passiver i samme setning, blir teksten tung:

*opphopning
av passiver*

Det vises først og fremst til trappeavtalen som ble inngått mellom Hansens og Nilsens to selskaper om fordeling av fortjeneste ved videresalg.

Uten passiv vil setningen lyde slik:

Retten viser først og fremst til trappeavtalen som Hansens og Nilsens to selskaper inngikk om fordeling av fortjeneste ved videresalg.

Det er imidlertid ikke slik at passiv for enhver pris skal unngås i alle tilfeller. Det kan være et godt grep dersom man trenger å ha objektet først i setningen fordi det er det utsagnet handler om:

Den såkalte "trappeavtalen" ble inngått mellom Hansens og Nilsens to selskaper.

Slik kommer selve avtalen i fokus.

En veksling mellom aktive og passive setninger kan derfor ofte være en god framstillingsmåte. Poenget er at man skal være bevisst i bruken av passiv, og at passivformen bør anvendes som et middel til å få flyt i teksten og god tekstsammenheng – ikke for å skjule hvem som handler eller er ansvarlig for det som beskrives. Passiv skal heller ikke brukes som et rent stilmiddel for at dommen skal få et "høytidelig" preg.

A.9 Substantivmisbruk

En annen metode som kan brukes for å lage ”høytidelig” språk, er å omforme verb til substantiv. Akkurat som med passiv, kan teksten da bli upersonlig og tung eller fremmed. Hvis man substantiverer ofte og uten grunn, omtales det av og til som ”substantivsyke”. Slike ord har endelser som *-ing*, *-ning*, *-else*, *-het* og er avledet av ord fra andre ordklasser, mest verb.

"substantivsyke"

Mange dommer preges av mye substantivering i teksten. Statistisk analyse har vist at preposisjonene *i*, *til* og *av* forekommer mye hyppigere i domsspråket enn i allmennspråket. Dette er typiske hjelpeord man trenger når man substantiverer verb.

Noen eksempler på substantivering:

Retten foretok en gjennomgang av ...
Retten foretok en vurdering av ...
Selskapet gjennomførte en undersøkelse av ...
Direktøren avla et besøk hos ...
Styret fremla/fremsatte et forslag om ...
Partene kom til enighet om ...
Det ble besluttet opphevelse av beslaget ...

Som regel er det bedre å skrive:

Retten gjennomgikk ...
Retten vurderte ...
Selskapet undersøkte ...
Direktøren besøkte ...
Styret foreslo ...
Partene ble enige om ...
Beslaget ble opphevet ...

Eksempelene viser at når handlingen uttrykkes i form av et substantiv, må man – for at setningene skal bli grammatisk riktige – bruke innholdstomme verb som verbaler. Dermed blir teksten også automatisk lengre – og tyngre.

*lengre og
tyngre tekst*

Selv om det bør være et mål å begrense bruken av substantivering i dommer, er det også her mange unntak. Poenget er å bruke dette grammatiske knepet med omtanke.

A.10 Artikkelløse substantiv

I dommer brukes ofte "nakne" eller artikkelløse substantiv om personer som bare er definert av den rollen de har i saksforholdet:

*substantiv uten
artikkel*

saksøkte = en part som er saksøkt i et søksmål

ankende part = en part som anker over en avgjørelse

Noen tror kanskje at det er best å kutte ut artiklene når de skriver fordi de ikke har noen informasjonsverdi, eller at det er mer fagspråklig å hoppe over dem. Det er ikke tilfelle. Artikler gjør det lettere å oppfatte strukturen i setningene og hjelper leseren med å identifisere de leddene som setningene består av. Artikler og andre bestemmerord har viktige funksjoner i språket, for de skal vise hva det ordet de står til, refererer til. Artiklene peker på en måte fra teksten og ut i virkeligheten, eller til noe som er nevnt tidligere i teksten. Dermed letter de lesningen og forståelsen av en tekst.

*artiklenes
viktige funksjon*

Når substantiv står uten bestemmerord, får leseren få holdepunkter for hvem eller hva substantivet refererer til. Skriver vi *den ankende parten* i stedet for *ankende part*, er det tydelig at det er en bestemt ankende part som omtales, som nødvendigvis må være en gjenfinnbar part i sammenhengen.

Dommene våre inneholder svært mange såkalt nakne substantiv eller substantivfraser:

Dette understrekes av dokumentasjon knyttet til etterfølgende kjøpstilbud og kjøpsinteresse.

Oppnådd pris den gang var NOK 1,2 mill.

Dette skjedde for skatteyters regning.

Skriv heller:

Dette understrekes av dokumentasjonen knyttet til det etterfølgende kjøpstilbudet og kjøpsinteressen.

Den prisen man oppnådde den gangen, ...

Dette skjedde for skatteyterens regning.

En annen funksjon artikler og andre bestemmerord har, er å gi oss hjelp til å dele ordstrømmen i en setning opp i grammatiske fraser eller setningsdeler. Se for eksempel denne setningen:

I vedtak fra 2010 var merverdiavgift tilbakeført med 156 000 kroner for 2009. Inntekt for disse år måtte dermed reduseres tilsvarende.

Setningen blir lettere tilgjengelig dersom den skrives slik:

I vedtaket fra 2010 var merverdiavgiften tilbakeført med 156 000 kroner for 2009. Inntekten for disse årene måtte dermed reduseres tilsvarende.

Både foranstilt og etterstilt artikkel er typisk for norsk (og svensk) i motsetning til dansk. De virker som en klamme rundt setningsleddet og gjør at vi ser det som én helhet, ikke uavhengige ord som skal tolkes hver for seg. Fordi slike substantiviske fraser ofte er ganske omfattende i juridisk språk, er artiklene gode hjelpere for å vise hvor setningsleddene begynner og slutter.

Lesbarhetsforskning har vist at vi ofte deler en tekst opp i mindre informasjonsbiter når vi skal tolke den. Bitene samsvarer mer eller mindre med det som kalles setningsledd i grammatikken. De fleste vil oppfatte "den ankende parten" som ett ledd, akkurat som "det etterfølgende kjøpstilbudet og kjøpsinteressen". Men uten artikler må vi lete etter meningen ut fra betydningen til enkeltordene for å se hva som hører sammen i de enkelte setningsleddene.

Et tredje moment er at vi sjelden bruker artikkelløse konstruksjoner i talespråk. De artikkelløse konstruksjonene kan forstås som rester fra dansk embetsmannsspråk, noe som gjør domsspråket mer forskjellig fra folks dagligspråk enn nødvendig.

A.11 Setningslengde

I gjennomsnitt bør en setning (eller en periode, som innholdet mellom to store skilletegn heter i grammatikken) inneholde ca. 15-18 ord – og helst ikke over 25. Lange setninger inneholder ofte for mye informasjon, noe som igjen fører til at teksten blir tung å lese.

*15-18 ord,
maksimum 25*

Dersom det er mulig, bør man uttrykke bare ett innholdsmoment eller poeng i hver setning. Blir det flere, må leseren også holde flere tanker i hodet om gangen, og det kan av og til være krevende. Se for eksempel her:

Selv om det ikke fremkommer uttrykkelig i premissene over, har saken på flere punkter budt på atskillig tvil, både faktisk og rettslig, samtidig som en del sentrale forhold – særlig av faktisk art – først har kommet for en dag under hovedforhandlingen, noe som må få betydning ved vurderingen av sakskostnadene.

En slik setning bør heller deles opp i flere, kortere setninger, for eksempel slik:

oftere punktum

Selv om det ikke fremkommer uttrykkelig i premissene over, har saken på flere punkter budt på atskillig tvil, både faktisk og rettslig. Samtidig er det slik at en del sentrale forhold – særlig av faktisk art – først har kommet for en dag under hovedforhandlingen. Begge deler må få betydning ved vurderingen av sakskostnadene.

At lange setninger raskt blir innfløkte og dermed vanskelige å forstå, ser vi også her:

Tiltalte skal straffast for at han som styreleiar og dagleg leiar i eit selskap let vere å syte for bokføring i selskapet, innsending av oppgåver til likningsetaten gjeldande lønn og arbeidsgjevaravgift, oppgåver til avgiftsstyresmaktene i høve meirverdiavgift og at han heller ikkje har levert si personlege sjølvmelding for inntektsåret 2010.

Her ramses det opp forskjellige unnlaterer tiltalte har gjort seg skyldig i. For å bedre forståeligheten kan det være en fordel å løse opp i flere setninger:

Tiltalte skal straffast for at han som styreleiar og dagleg leiar i eit selskap let vere å syte for bokføring i selskapet. Han har heller ikkje sendt inn oppgåver til likningsetaten om lønn og arbeidsgjevaravgift, eller til avgiftsstyresmaktene om meirverdiavgift. Han har dessutan unnlate å levere si personlege sjølvmelding for inntektsåret 2010.

Da får leseren servert de mange opplysningene porsjonsvis, og det blir lettere å få med seg innholdet.

Det er selvsagt ikke slik at antall ord alltid er avgjørende for setningers lesbarhet. Dersom enkle setninger kobles sammen med konjunksjonene *og* (sideordning), *eller* (alternativ), *men* (motsetning) eller *for* (årsak), er det som regel en logisk sammenheng mellom dem. Da går det også vanligvis greit å tolke setningsinnholdet – selv om antallet ord blir temmelig høyt:

*kobling med og,
eller, men, for*

Etter rettens syn må det legges til grunn at det tilbudet Svendsen fremsatte overfor Mørk i 2008-møtet, ikke var et tilbud om å akseptere en økonomisk løsning i saken som sådan – men et tilbud om at Mørk kunne få betale de lovede 8,3 millioner kroner innen 15. september for å unngå politianmeldelse.

Om vi ønsker, kan vi også gjerne sette punktum foran *og*, *eller*, *men*, *for*.

Merk at lange setninger og komplisert setningsbygning naturligvis hører nøye sammen, jf. neste tema.

A.12 Setningsbygning

Lange setninger fører ofte med seg komplisert setningsstruktur, og komplisert setningsstruktur kan fort gjøre teksten tunglest. At det relativt ofte brukes komplisert setningsstruktur i domsspråket, lar seg faktisk måle.

*komplisert
setningsstruktur*

Underordning

Undersøkelser har blant annet vist at subjunksjonen *at* forekommer langt hyppigere i dommer enn i allmennspråk. Det at domsspråket har veldig mange *at*-setninger, betyr at setningsbygningen i dommer har mer underordning enn andre tekster. Og mer underordning indikerer tyngre språk. Her er et eksempel:

*mye
underordning
gjør teksten
tung*

Lagmannsretten har etter en konkret vurdering, hvor hensynet til barnets beste har vært førende, kommet til at A og B fortsatt skal ha felles foreldreansvar for D, og at D skal ha fast bosted hos A – likevel slik at B skal ha samvær med sønnen annenhver uke fra mandag etter skolen til søndag kl. 17.

Det som omtales her, er relativt enkle forhold. Men når alt skal sies i en og samme setning med underordning og lange setningsledd, er det lett å misforstå eller miste grepet om hva som menes. Her kan innholdet med fordel deles opp, for eksempel slik:

Etter en konkret vurdering hvor hensynet til barnets beste har vært førende, har lagmannsretten for det første kommet til at A og B fortsatt skal ha felles foreldreansvar for D. Videre skal D ha fast bosted hos A. B gis rett til samvær med sønnen annenhver uke fra mandag etter skolen til søndag kl. 17.

Innskutte ledd

Et annet fenomen som forekommer relativt ofte i dommer, og som gjør språket tungt, er bruken av såkalte *innskutte ledd* i setningene. Her er verbal og subjekt skilt med et langt adverbialt ledd:

*redusere
antallet
innskutte ledd*

Lagmannsretten tar i den nærmere vurderingen av partenes omsorgsevne utgangspunkt i at både A og B i dag er i stand til å tilfredsstille Ds grunnleggende materielle behov for en god oppvekst når det gjelder bolig, mat, klær og annet.

Språket blir enklere om det innskutte leddet flyttes frem i setningen, slik at man ikke deler ledd som hører naturlig sammen:

I den nærmere vurderingen av partenes omsorgsevne tar lagmannsretten utgangspunkt i at både A og B i dag er i stand til å tilfredsstille Ds grunnleggende materielle behov for en god oppvekst når det gjelder bolig, mat, klær og annet.

I følgende eksempel er subjektet og verbalet i setningen skilt med et preposisjonsledd:

Lagmannsretten tar ved bevisvurderingen utgangspunkt i at den sakkyndige, i likhet med vitnene, har observert en trygg tilknytning mellom far og sønn.

Det er ofte bedre å skrive om slike setninger, for eksempel slik:

Lagmannsretten tar ved bevisvurderingen utgangspunkt i at både vitnene og den sakkyndige har observert en trygg tilknytning mellom far og sønn.

Eller kanskje enda bedre:

Ved bevisvurderingen tar lagmannsretten utgangspunkt i at både vitnene og den sakkyndige har observert den trygge tilknytningen mellom far og sønn.

Innskudd, eller innskutte ledd, er uproblematisk dersom de har en språklig funksjon – nemlig å framheve det innskutte leddet eller gi det ekstra tyngde i argumentasjonen. Men vi må ikke la det bli en uvane å skyte inn ledd når vi bygger setninger, i verste fall kan det føre til misforståelser.

Mange preposisjonsledd

Preposisjonsledd uttrykker ofte noe om sted, tid eller måte. Slike ledd er ofte svært viktige i en domstekst, fordi de brukes for å beskrive de nærmere omstendighetene ved handlinger og hendelser i den enkelte saken. Vi må likevel unngå å bruke for mange preposisjonsledd etter hverandre, fordi det kan føre til at leseren mister tråden og går vill i opplysningene. I følgende eksempel kommer fire preposisjonsledd rett etter hverandre:

*for mange
preposisjonsledd*

Lagmannsretten kom til at alle vilkårene var oppfylt for å anse inndrivningen av fordringene for å være skattepliktig virksomhet i lovens forstand og ikke bare som passiv kapitalforvaltning.

Det er bedre å forenkle hele uttryksmåten:

Lagmannsretten kom til at alle vilkårene i loven var oppfylt for å regne inndrivingen av fordringene som skattepliktig virksomhet og ikke bare som passiv kapitalforvaltning.

Det er også mulig å ommøblere enda mer:

Lagmannsretten kom til at alle vilkårene i loven for å regne inndrivingen av fordringene som skattepliktig virksomhet og ikke bare som passiv kapitalforvaltning, var oppfylt.

Rekkefølgen bør avgjøres av hva som er viktigst i sammenhengen. Som hovedregel får et ledd mer oppmerksomhet jo lenger fram i setningen det står.

A.13 Ordning av argumenter – overganger og logiske småord

Ved å bruke tilpassede overganger og logiske småord i teksten kan vi med enkle grep skape en bedre flyt i den skriftlige fremstillingen og hjelpe leseren fremover i dommen.

*bedre flyt for
leseren*

Det finnes en god del ord og uttrykk som har nettopp denne hjelpefunksjonen, og som klargjør hvordan den som skriver, har tenkt om tekstdisposisjonen. Det gjelder for eksempel vendinger som dette:

Retten tar i det følgende først stilling til ...

Retten skal deretter behandle spørsmålet om ...

Det blir da klart at vi beskriver en prosess, og at de spørsmålene som behandles, kommer i en bestemt rekkefølge. Vi gir altså informasjon til leseren om måten vi har ordnet teksten på.

Vi kan også klargjøre uttrykkelig hvor vi er i rekken av argumenter:

For det første ...

For det andre ...

Også andre ord og uttrykk kan redegjøre for ordningen av argumenter eller hvordan de er relatert til hverandre. Slike ledd som dette brukes ofte for å markere *viktighet* mer enn *rekkefølge*:

... først og fremst...

Eller de kan klargjøre at det dreier seg om en avveining av argumenter mot hverandre:

... på den ene side ...

... på den annen side ...

Dessuten kan følgende logiske småord gjøre det lettere for leseren å forstå hvordan retten har tenkt:

dels	videre	også	altså	likevel	imidlertid
selv om	til tross for	dermed	derimot	derfor	nemlig

Tidsperspektivet er viktig i de fleste dommer. Derfor må vi være nøye med å velge riktig subjunksjon for noe som hendte tidligere:

*tidsperspektivet,
hendelser i
fortid*

da – viser til noe som hendte én gang i fortiden

når – viser til noe som hendte gjentatte ganger i fortiden, eller noe som skal skje

mens – når flere ting hendte på samme tid

idet – når flere ting hendte i samme øyeblikk

For å markere årsak bruker vi i dommer gjerne *fordi*, *siden* eller *da*. *Fordi* er det som klarest viser at det er tale om årsak. *Da*, som først og fremst markerer tidsperspektiv, bør vi bruke med forsiktighet for å markere årsak.

*markering
av årsak*

Vilkår eller betingelse uttrykker vi i dommer ofte med *hvis*, *dersom* eller *med mindre*. Særlig *med mindre* kan nok virke fremmed for en del lesere og bør som regel unngås.

A.14 Hva kaller vi partene?

I domsskriving er det lang tradisjon for å omtale partene i sivile saker som *saksøker* og *saksøkte*, *ankende part* og *ankemotpart*. I straffesaker skriver vi ofte om *siktede*, *tiltalte*, *domfelte* og *fornærmede*.

Når målet er å gjøre teksten så tilgjengelig som mulig for leseren, bør vi endre på dette. For mennesker som ikke er jurister, og som kanskje sjelden er i kontakt med domstolene, er dette fremmede betegnelser. Særlig i dommer som beskriver et omfattende eller komplisert faktum, kan disse nøytrale betegnelsene gjøre det vanskelig å forstå hvem som har gjort, ment eller sagt hva. Det vil forenkle lesingen dersom de involverte i saken identifiseres med egennavn – slik vi normalt gjør når vi omtaler vitner eller andre som har med saken å gjøre.

bruk partenes
navn

Personlige rettssubjekter, om det er parter eller andre, bør i utgangspunktet omtales ved fullt navn – i alle fall første gang de nevnes. Senere kan vi referere til dem ved å bruke bare etternavnet. Hvis flere personer i saken har samme etternavn, kan vi bruke både for- og etternavn for å holde dem fra hverandre. Det er likevel ikke noe i veien for å omtale personer som *kjøperen*, *selgeren*, *entreprenøren*, *direktøren* og lignende – forutsatt at det ut fra sammenhengen er klart hvilken person, eller hvilke personer, vi refererer til.

Domstoler er ikke på fornavn med noen, verken parter eller andre. Derfor bør vi ikke omtale personer ved å bruke bare fornavn. Ved å bruke både for- og etternavn, eventuelt bare etternavn, signaliserer vi en nødvendig distanse til saken og de som er involvert i den. Det er likevel naturlig å gjøre et unntak og bruke bare fornavn når vi skriver om barn.

aldri bare
fornavn

I saker hvor forholdet mellom foreldre og barn står sentralt, først og fremst i saker etter barneloven eller barnevernloven, er det ikke uvanlig å omtale parter som "mor" og "far" i dommen. For leseforståelsen vil det vanligvis spille liten rolle om vi skriver om "mor" og "far", eller om vi bruker personenes navn. Men dersom de har en formell partsstilling i en rettssak, bør også foreldre omtales ved sine egennavn – slik hovedregelen er for andre parter. Foretrekker man likevel å referere til foreldrebegrepene, bør man bruke "moren" og "faren", altså i bestemt form, siden de viser til identifiserte personer.

"mor" og "far"?

Også upersonlige rettssubjekter bør omtales med egennavn i dommer. Men slike navn kan være lange og tunge, og stadige gjentakelser kan gjøre teksten slitsom å lese. Da kan det være hensiktsmessig å introdusere en kortform som kan erstatte rettssubjektets fulle navn i resten av teksten. For eksempel slik:

kortformer

Hans Hansen ble deretter innvilget byggelån i Nordea Bank Norge ASA (heretter også kalt "Nordea") ...

Å lage egne, nye bokstavforkortelser for rettssubjekter med lange navn kan ofte virke forvirrende – og bør som regel unngås. Dersom det aktuelle rettssubjektet allerede er kjent

under en bokstavforkortelse, stiller det seg selvfølgelig annerledes, for eksempel for selskaper som SAS, NSB, IBM og KLM.

På samme måte som for personlige rettssubjekter er det også for upersonlige rettssubjekter greit å erstatte navnet med en referanse til *kommunen*, *konsernet*, *selskapet*, *sameiet*, *foreningen* og lignende. Forutsetningen er imidlertid også her at det ikke oppstår tvil om hvilket rettssubjekt vi refererer til.

Om bruk av forkortelser ellers, se neste tema.

A.15 Bruk av forkortelser og tall

Forkortelser for ulike småord og korte vendinger

Det varierer hvor ofte vi bruker kjente forkortelser for mye brukte ord og uttrykk i dommene:

jf.	sml.	ca.	s.	el.	pkt.	osv.
f.eks.	bl.a.	mfl.	ev.	m.m.	inkl.	mva.

*forkortelser for
mye brukte ord*

Dette er stort sett forkortelser som også forekommer hyppig i allmennspråket, og som de fleste kjenner godt. Å bruke slike forkortelser vil derfor neppe hemme leseforståelsen alvorlig. Men ønsker vi å legge til rette for en så god leseflyt som mulig, bør vi unngå å bruke altfor mange forkortelser av denne typen. Mange små forkortelser gir språket et stakkato preg og kan forsinke leseren unødige, særlig hvis de brukes tett etter hverandre i teksten. Ettersom det ikke er særlig mer krevende for oss å skrive "for eksempel", "blant annet" og "side" i stedet for "f.eks.", "bl.a.", "s.", bør vi oftere droppe de små forkortelsene i domstekst. Merk at forkorting av mynt, mål eller vekt ikke skal avsluttes med punktum.

Regler for offisiell forkorting finnes på Språkrådets hjemmeside (www.sprakradet.no).

Forkortelser av lovtitler

Mange lover har lange navn, og for jurister er det ofte naturlig å bruke bokstavforkortelser når det henvises til lover i dommene. Lov om rettergangsmåten i straffesaker forkortes for eksempel til "strpl.", lov om skadeserstatning til "skl." og lov om forsikringsavtaler til "fal.". For andre enn jurister kan slike bokstavforkortelser gjøre teksten tung å forstå. Av den grunn bør man skrive lovens navn fullt ut. Dersom loven allerede har en innarbeidet korttittel, for eksempel *straffeprosessloven*, *straffeloven*, *barneloven* og *tvisteloven*, kan vi bruke den.

*skriv lovens
korttittel*

Forkortelser for særlig lange ord eller navn

Formålet med å forkorte lange ord eller navn i dommer er som regel todelt. Vi ønsker at teksten skal bli lettere tilgjengelig for leseren, som skal slippe å lese lange ord og navn gjentatte ganger. Samtidig blir det enklere for domsskriveren, som slipper å skrive de lange ordene og navnene om og om igjen. Men vi bør likevel ha et kritisk blikk på teksten. Forkortelser vil alltid forenkle arbeidet for den som skriver, men de kan av og til virke mot sin hensikt og gjøre teksten mer uoversiktlig – og dermed mindre tilgjengelig – for den som leser.

*lange ord
eller navn*

En del ord og navn erstattes allerede med forkortelser i alminnelig skriftspråk. Dette gjelder for eksempel Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk, som regelmessig forkortes til BUP. På samme måte er det vanlig å se Utlendingsnemnda og Utlendingsdirektoratet forkortet til henholdsvis UNE og UDI, og Utenriksdepartementet forkortet til UD. Slike forkortelser er det normalt uproblematisk å bruke i dommer, men ordet eller navnet bør likevel skrives fullt ut første gang det forekommer, med forkortelsen i parentes.

Men det er ikke nødvendigvis noen god løsning å bruke forkortelsen "JD" i stedet for å skrive "Justisdepartementet", eller "FD" i stedet for Forsvarsdepartementet. Verken JD eller FD er alminnelig kjente forkortelser. Dessuten er det tvilsomt om vi egentlig har behov for å forkorte Justisdepartementet og Forsvarsdepartementet, som allerede er relativt korte navn som like godt kan skrives fullt ut.

Vi bør uansett ikke bruke for mange ukjente forkortelser i en og samme dom, ettersom det er grenser for hvor mange av dem en leser klarer å huske eller skille fra hverandre. Blir antallet ukjente forkortelser for høyt, kan det føre til at leseren hele tiden må bla tilbake i dommen for å sjekke hvilke ord eller navn forkortelsene erstatter. Da er det åpenbart at forkortelsene har gjort teksten vanskeligere å forstå – ikke lettere.

*et begrenset
antall
forkortelser i
samme dom*

Talluttrykk

Tall fra null til tolv skal ifølge normen skrives med bokstaver, mens tall fra og med 13 skal skrives med talltegn i løpende tekst. Man bør helst ikke ha talltegn rett etter punktum, da tall ikke kan skrives med stor forbokstav. Prøv da å endre setningsstrukturen slik at tallet ikke kommer først, eller skriv det med bokstaver.

*tall i tekst,
hva er normen?*

Denne standardiserte regelen gjelder imidlertid ikke uansett. Tall med siffer virker tydeligere enn bokstaver og bør brukes ved angivelse av viktige mengder, uavhengig av standardregelen. I straffutmåling og andre tilfeller der mengde eller antall er svært viktig, brukes helst tall:

*bruk tall ved
straffutmåling*

Hans Hansen dømmes etter dette til en straff av fengsel i 12 år og 6 måneder.

I selve domsslutningen er det vanlig å gjenta talluttrykk med siffer med bokstaver:

Hans Hansen, født 17. juli 1978, dømmes for overtredelse av straffeloven § 233 første ledd til en straff av fengsel i 12 – tolv – år og 6 – seks – måneder.

Hans Hansen dømmes til å betale 60 000 – sekstitusen – kroner til Nils Nilsen innen to uker fra forkynnelsen av denne dommen.

På denne måten understrekes nøyaktigheten i den mengde som angis.

A.16 Bruk av overskrifter

Det har ikke vært noen tradisjon for utstrakt bruk av overskrifter i dommer. Det har etter hvert blitt relativt vanlig å foreta en grov inndeling av teksten i sivile dommer ved å bruke enkle deloverskrifter for å markere beskrivelsen av sakens bakgrunn, omtalen av partenes anførsler og rettens vurdering. I straffesaker er inndelingen av teksten enda mer sparsom.

Nyere undersøkelser som er gjennomført om forståeligheten av dommer, har bekreftet at manglende struktur og disposisjon kan gjøre innholdet i dommer vanskelig tilgjengelig. I undersøkelsene ble det påvist at partene kan ha problemer med å finne frem til hvor i dommen den mest sentrale informasjonen er å finne. Etter å ha analysert lesbarheten av et større antall dommer ble det i en nyere svensk utredning konkludert med at dommene lider av en generell mangel på oversiktighet, og at leseren trenger mer hjelp til å orientere seg i teksten og få overblikk. Resultatet fra den svenske undersøkelsen er overførbar til norske dommer.

*overskrifter
bedrer
oversikten
for leseren*

En lengre redegjørelse for rettens synspunkter – som ofte går over mange sider i en dom – vil lett fremstå som uoversiktlig. Systematisk bruk av overskrifter, i alle fall der dommen er av en viss lengde, vil gi leseren verdifull hjelp til å orientere seg i teksten – og øke mulighetene for rask og riktig forståelse av innholdet.

Utfordringen ved å bruke overskrifter er å få til en hensiktsmessig oppdeling av stoffet, og passe på at overskriften faktisk dekker det som kommer under den. Hvis man feiler med det siste, kan overskriften lett skape mer forvirring enn klarhet.

*oppdelingen av
stoffet*

Det er viktig at overskriften er informativ i sitt innhold. Dersom dommene er særlig lange eller kompliserte, kan det være til ytterligere hjelp å nummerere avsnittene på en måte som markerer nivåforskjell på hoved- og underpunkter. Vi bør likevel være varsomme med å legge opp til mange nivåer i tekstinndelingen – det kan komplisere lesingen mer enn det forenkler. Som regel vil det være tilstrekkelig med to nivåer – selv om dommen er lang og innholdet er komplekst.

*unngå for
mange nivåer*

I dommer fra tingrettene og lagmannsrettene vil det som regel ha begrenset verdi å dele inn avsnittene i domsteksten ved nummerering, slik Høyesterett gjør i sine dommer. Høyesteretts dommer setter svært ofte presedens, og nummereringen gjør det enkelt for andre jurister – både juridiske forfattere, advokater og dommere i underrettene – å gi presise henvisninger til dommenes innhold. I de lavere instanser er det sjelden naturlig å la mulige presedensvirkninger av egen dom styre inndelingen av domsteksten. Vårt hovedfokus bør alltid være partenes behov for hjelp til å orientere seg i teksten, og da vil bruk av overskrifter være et mye bedre virkemiddel enn avsnittsnummerering. Velger man å bruke avsnittsnummerering, bør man derfor uansett bruke overskrifter i tillegg.

*avsnitts-
nummerering?*

A.17 Markering av sitater

Det er ofte aktuelt å ta inn sitater i dommer, for eksempel fra lover, andre dommer, forarbeider, juridisk litteratur eller skriftlig bevismateriale.

Kortere sitater som tas inn i den løpende teksten, bør vi markere med anførselstegn – slik:

*kortere
sitater*

Senere mottok Hansen en e-post fra selskapets administrerende direktør, hvor det blant annet ble bedt om en "nærmere redegjørelse for utviklingen i salget av kakegafler fra 2009 og frem til i dag".

Noen foretrekker å sette den siterte tekstdelen mellom anførselstegnene i kursiv. Det kan man godt gjøre, men for øvrig bør det ikke gjøres endringer i skrifttype, -størrelse eller annet.

Når vi tar inn mer omfattende sitater i en dom, bør teksten stå som selvstendige avsnitt uten anførselstegn. Disse avsnittene bør markeres med innrykk i forhold til teksten for øvrig, og med tettere linjeavstand. Samme skriftstørrelse beholdes, og det skal ikke brukes kursiv:

*sitert tekst av
større omfang*

Dette synspunktet har støtte i lovens forarbeider. Det vises til Ot.prp. nr. 113 (2004-2005), hvor det i merknaden til straffeloven § 219 uttales følgende på side 46:

Det stilles ikke opp noe vilkår om hvor nært i tid de ulike krenkelsene må være for at de skal regnes som gjentatte. Men i den konkrete straffutmålingen vil intensiteten og varigheten av krenkelsene få betydning, jf. også Rt. 2004 side 844. ...

Vi bør alltid sørge for at det fremgår klart av teksten hvorfor sitatene tas inn, slik at de ikke blir hengende "i løse lufta". Ofte vil det fremgå av sammenhengen hvorfor det tas inn kortere sitater i løpende tekst. Når vi tar inn større tekstdeler i sitats form, bør vi introdusere det som siteres med en kort frase, som i disse eksemplene:

*introduksjon
av sitatene*

På den annen side må det legges betydelig vekt på Høyesteretts syn, slik det har kommet til uttrykk i Rt. 2013 side 1529, avsnitt 22:

Etter lagmannsrettens oppfatning må det tas utgangspunkt i den avtalen som ble inngått mellom partene i desember 2006, der punkt 8 lyder slik:

A.18 Bruk av figurer, tabeller og andre illustrasjoner

I Norge har vi ingen tradisjon for å bruke illustrasjoner i dommer. Unntak finnes i jordskifterettene, som regelmessig tar inn kart som en del av sine avgjørelser.

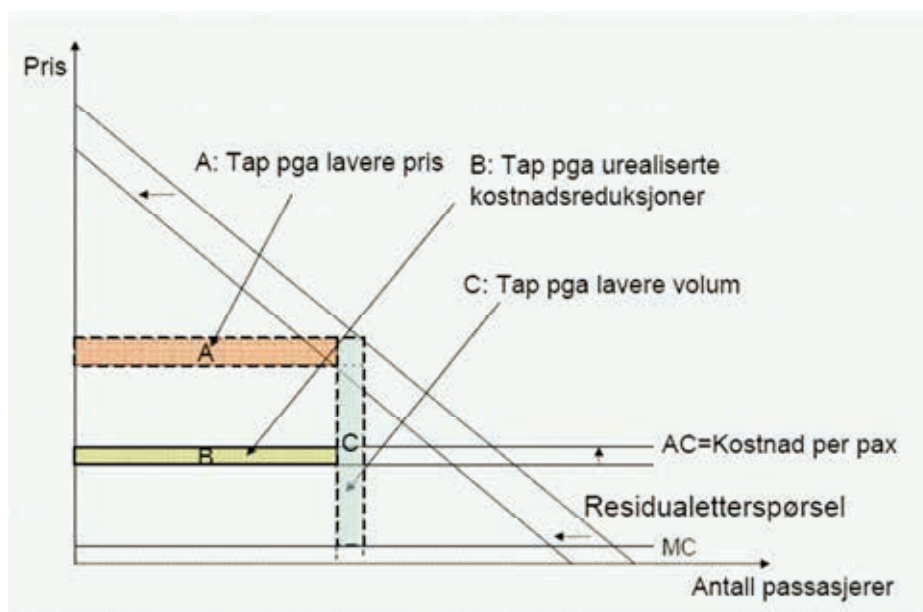
På dette området er det på tide å tenke nytt. I saker med en viss kompleksitet, for eksempel saker som bygger på vanskelige økonomiske beregninger, eller saker om patenter, kan bruk av figurer, grafer, tabeller eller andre illustrasjoner bidra til atskillig klargjøring – som et supplement til teksten. Det samme gjelder saker som etter sitt innhold egner seg for visualisering gjennom bilder, for eksempel varemerkesaker.

*illustrasjoner
som
supplement
til tekst*

Dersom illustrasjoner brukes riktig, kan de forenkle lesingen av en dom betydelig. Illustrasjoner vil dessuten ofte spare domsskriveren for store utfordringer som kan ligge i å forklare små produktdetaljer, intrikate matematiske sammenhenger eller historiske utviklingslinjer osv. bare med ord.

Dagens teknologi gjør det dessuten enkelt å inkludere illustrasjoner av ulike slag i dommen – og lagre dem der.

Her er et eksempel fra LB-2008-13397. Figuren er i seg selv ganske uforståelig, men som et supplement til teksten, bidro den til å tydeliggjøre sakens problemstillinger:

A.19 Bruk av understrekninger, uthevet skrift mv.

Det bør være et mål at dommer fremstår som saklige og nøkterne produkter. Saklighet og nøkternhet bør ikke bare prege meningsinnholdet og ordvalget, men også det grafiske tekstbildet.

*nøkternt grafisk
tekstbilde*

Vi bør derfor være forsiktig med å bruke understrekninger og uthevet skrift i den løpende teksten for å forsterke poenger. Det samme gjelder bruk av annen skrifttype og variasjon av skriftstørrelse. De poengene i dommen som måtte være spesielt viktige, bør fremheves gjennom innholdet i teksten – ikke ved hjelp av visuelle virkemidler.

Det som sies her, berører likevel ikke bruk av understrekning, kursiv eller fet skrift for markering av overskrifter, jf. foran.

Del B Særlig om sivile dommer

B.1 Innledning

Hva en sivil dom skal inneholde, er grovt skissert i tvisteloven § 19-6 fjerde ledd. Her fremgår det at dommer skal begrunnes, og at begrunnelsen skal inneholde tre hovedelementer: En fremstilling av saken, en beskrivelse av partenes påstander med påstandsgrunnlag og en redegjørelse for rettens vurdering.

*tre hoved-
elementer*

I samme bestemmelses femte ledd står det om saksfremstillingen og redegjørelsen for partenes anførsler at man "skal konsentrert beskrive det rettsforhold som er tvistegenstand, sakens bakgrunn og partenes rettslige og faktiske anførsler så langt det er nødvendig for å forklare avgjørelsen". Om rettens vurderinger heter det at man skal gjøre "rede for den bevisvurdering og rettsanvendelse avgjørelsen er bygd på".

En god dom kan bygges opp på flere måter. Hva som er en hensiktsmessig struktur, må vurderes fra sak til sak. Som regel vil følgende inndeling av dommen være naturlig:

*konkret
vurdering av
struktur*

- A. Hva saken gjelder
- B. Sakens bakgrunn
- C. Partenes påstander og grunnlaget for disse
- D. Rettens vurdering
- E. Domsslutning

For å gjøre dommen så lett tilgjengelig og forståelig som mulig er det viktig at alle delene henger nøye og logisk sammen. Leseren bør kunne følge en klar linje gjennom hele fremstillingen, fra begynnelse til slutt. Dette ble særlig understreket i tvistelovutvalgets innstilling (NOU 2001: 32 Bind B, side 892), hvor det sies at retten bør "bestrebe seg på å betrakte de tre hovedelementene av dommen som integrerte ledd i den samlede avgjørelse, slik at den fremstår som et helstøpt produkt med logisk sammenheng mellom elementene og uten unødvendig dobbeltbehandling".

*dommen – et
helstøpt
produkt*

B.2 Hva saken gjelder

Dommens første linjer bør brukes til å gi en kort beskrivelse av sakens hovedtema eller -temaer. Introduksjonen av saken bør begrenses til én eller noen få setninger, for eksempel slik:

*saken i et
nøtteskall*

Saken gjelder krav om erstatning etter oppsigelse i arbeidsforhold.

Saken gjelder gyldigheten av Utlendingsnemndas avslag på søknad om asyl.

Saken gjelder heving av kjøpet av en leilighet. Et hovedspørsmål er om kjøperen reklamerte i tide.

Disse innledende linjene skal ikke markeres med noen egen overskrift.

*ingen egen
overskrift*

Hensikten med en slik kort omtale innledningsvis er å gi leseren et overordnet bilde av temaet for domstolens avgjørelse. Innledningen skal gi rask informasjon om saken og dens sentrale problemstilling(er) og på den måten tjene som et godt utgangspunkt for den videre lesingen.

Innledningen skal ikke være et "minisammendrag" av faktum og partenes anførsler. Hvis det ikke er mulig å gjøre innledningen tilstrekkelig kort, bør den droppes. En utdypende redegjørelse for sakens faktum og partenes argumentasjon vil uansett følge umiddelbart etter.

B.3 Sakens bakgrunn

Målet med denne delen av dommen er å forklare i nærmere detalj hva saken gjelder, og – så langt det er mulig – etablere et uomtvistet faktisk fundament for avgjørelsen. Både den etterfølgende fremstillingen av partenes anførsler og rettens egne vurderinger skal kunne bygge på den grunnmuren som settes opp under beskrivelsen av sakens bakgrunn.

*det faktiske
fundamentet*

Omtalen av sakens bakgrunn skal begrenses til det saksforholdet som er av interesse for saken. Redegjørelsen for faktum i dommen har lett for å bli for omfattende. For ofte skriver vi for mye om omstendigheter ved saken som det ikke er nødvendig å vite noe om for å løse den. Det er derfor behov for å øke bevisstheten rundt hva som bør omtales – og hva som med fordel kan utelates. Tvistelovens forarbeider gir klart uttrykk for lovgivers intensjon om at både saksfremstillingen og beskrivelsen av partenes anførsler skulle gjøres ”mer konsentrert enn i mange av dagens dommer” (Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) side 436). Det viktigste er imidlertid at beskrivelsen av sakens bakgrunn må tilpasses det som senere skrives om rettens bevisvurdering og rettsanvendelse.

*kun relevante
omstendigheter*

Beskrivelsen av faktum bør være så objektiv og nøytral som mulig i forhold til det som anføres fra partene. Heller ikke rettens egne vurderinger bør komme til syne i denne delen av dommen. Hvis vi av hensyn til helheten i saksfremstillingen må gå inn på temaer som er omtvistet, så bør det fremgå av teksten:

*objektivt og
nøytralt*

A har anført at han deretter betalte fakturaen kontant, men dette er omtvistet i saken.

Det vil i mange saker være aktuelt å ta inn sitater fra skriftlig bevismateriale under fremstillingen av faktum. Hvis saken for eksempel gjelder tolkning av en skriftlig avtale, kan det være grunn til å gjengi den delen av avtaleteksten som er gjenstand for tvisten på et tidlig stadium i dommen. Ofte vil det imidlertid være minst like hensiktsmessig å ta inn sitater fra det skriftlige bevismaterialet senere i dommen, under avsnittet om rettens vurdering. Da trekkes bevisene frem i forbindelse med at retten redegjør for de ulike argumentene og de avveiningene som er foretatt. Et eksempel er rapporter fra sakkyndige i saker etter barneloven – slike vil det som regel være naturlig å sitere fra i det avsnittet hvor retten drøfter det samlede bevisbildet i saken.

*sitater fra
skriftlige
bevis*

Det er uansett viktig å være bevisst på hva man velger, og bare sitere de delene av en tekst der ordlyden er av særlig betydning. I kommentarutgaven til tvisteloven (Schei m.fl. 1999, side 787) heter det at man ikke sjelden ser ”en altfor omfattende ukritisk gjengivelse av likt og ulikt av korrespondanse mellom partene og annet skriftlig materiale”.

Redegjørelsen for sakens bakgrunn bør også omfatte "de formelle forhold ved saksbehandlingen som er av interesse" (Ot.prp.nr. 51 (2004-2005) side 437). Dette vil være opplysninger om en eventuell forutgående behandling i forliksrådet, tidspunktet for stevning, oppnevning av sakkyndige og meddommere, tidspunktet for hovedforhandlingen, og eventuelle skriftlige innlegg etter tvisteloven § 9-9. Etter omstendighetene kan det også være aktuelt å omtale andre sider ved sakens prosessuelle forhistorie, for eksempel kjennelser om bevistilgang som er avsagt under saksforberedelsen. I dom etter ankeforhandling for lagmannsretten bør man også ta inn slutningen i tingrettens dom, opplysninger om hvilken part som har anket, samt opplysninger om en eventuell beslutning om samtykke til fremme av anken.

*formelle
forhold*

Hvor mye av sakens faktum som skal beskrives under fremstillingen av sakens bakgrunn, og hvor mye som kan innarbeides senere under redegjørelsen for rettens vurderinger, kan i mange tilfeller være en smakssak. Erfaring viser likevel at vi nok i større grad enn i dag kan skyve omtalen av faktum utover i dommen, slik at både det faktiske og det rettslige tyngdepunktet blir liggende under rettens vurderinger. Uansett hva man velger å gjøre, er det viktig å unngå gjentakelser ved at det samme skrives begge steder.

B.4 Partenes påstander og grunnlaget for disse

Omtalen av partenes faktiske og rettslige argumentasjon behøver ikke være lang. Loven forutsetter ikke noe referat av partenes prosedyrer, og omtalen av det som er gjort gjeldende, gjøres ofte unødvendig detaljert. En skjematisk fremstilling av hovedsynspunktene med konsentrasjon om problemstillinger som er særlig omtvistet, er tilstrekkelig, jf. Ot.prp. nr. 51 (2004-2005) side 436.

*partenes hoved-
synspunkter*

Selv om omtalen av partenes anførsler fortrinnsvis skal være skjematisk og konsentrert, bør vi sørge for å nevne alt som er gjort gjeldende fra begge sider – om enn helt kort. Det gjør det mulig for partene å se at vi faktisk har oppfattet hva de har anført, noe som igjen kan bidra til å redusere den tapende partens vilje til å anke. Partenes sluttinnlegg vil vanligvis fungere greit som sjekklister for å se at man har fått med seg alle anførsler i dommen.

*omtale av alt
som er gjort
gjeldende*

Redegjørelsen for partenes argumentasjon bør innledes med en overskrift av denne typen:

Saksøkeren, Hans Hansen, har i hovedtrekk anført:

Den ankende parten, Kari Karlsen, har i korte trekk gjort gjeldende:

Ser overskriften slik ut, kan vi med fordel gå rett videre til det som blir anført – uten at vi for hver ny anførsel skriver "Karlsen har for det første gjort gjeldende at" eller "Hansen anfører videre at" eller lignende.

Det er som regel en god investering å gjøre en grundig jobb ved utformingen av denne delen av dommen. For det første vil en ryddig og strukturert gjengivelse av partenes argumenter gjøre det lettere å være like ryddige og strukturerte under den senere fremstillingen av rettens vurderinger. For det andre blir det helhetlige resultatet mest elegant hvis gjengivelsen av det som er gjort gjeldende, både språklig og strukturelt står i stil med dommen for øvrig. Vi må likevel være nøye med at vi ved domsskrivingen ikke skal "hjelp" partene med å forbedre eller videreutvikle argumentasjonen. Vi skal utelukkende sette det anførte i stil og orden.

*viktig
"ryddejobb"*

I gjengivelsen av anførselene skal det ikke tas inn noen systematisk gjennomgang av de bevisene som er påberopt. Det er også sjelden nødvendig å ta inn henvisninger til de rettskildene som partene har påberopt til støtte for sine syn. Henvisning til rettskildene bør heller settes inn i dommen under rettens bemerkninger – i den grad det er naturlig.

Til slutt i denne delen av dommen bør partenes påstander siteres ordrett. Gjengivelsen av påstandene i dommen bør være identisk med det som er protokollert i rettsboken.

*ordrette
påstander*

B.5 Rettens vurdering

I denne delen av dommen skal vi presentere den konklusjonen eller de konklusjonene retten har kommet til – og gjøre rede for den bevisvurderingen og den rettsanvendelsen avgjørelsen bygger på. Til nå har vi vært nøytrale og objektive i faktumfremstillingen, og vi har omtalt partenes egen argumentasjon i avsnittet om anførsler. Nå er det rettens oppfatninger som skal synliggjøres, og det må gjøres på en tydelig måte.

*rettens tydelige
stemme*

Merk at det bare er i Høyesterett at dommerne omtaler seg selv som "jeg" når de redegjør for sitt syn på saken gjennom personlige vota. Dommere i de to første instansene bør referere til seg selv som "retten", eventuelt som "tingretten" eller "lagmannsretten".

*ikke "jeg"
om retten*

Rettens konklusjon eller konklusjoner bør alltid nevnes først – før vi fortsetter med redegjørelsen for rettens underliggende avveininger. Da lar vi leserne få vite med en gang det de er mest opptatt av å få vite. Å sette konklusjonen først vil som regel også hjelpe leserne til å forstå resten av teksten bedre. For eksempel:

*konklusjonen
først*

Retten har kommet til at Utlendingsnemndas vedtak om avslag på søknaden om asyl er ugyldig.

Lagmannsretten har kommet til samme resultat som tingretten.

Praksis i dag er sprikende, og det synes ofte tilfeldig om konklusjonene nevnes først eller ikke. I de dommene der retten ikke tar inn konklusjonen først, må man lete seg frem i teksten – som regel finner man konklusjonen plassert rett før avsnittet om sakskostnader. Dersom retten har tatt stilling til flere krav i samme sak, vil delkonklusjonene befinne seg på et ukjent sted inne i teksten. Hensynet til leserne, først og fremst sakens parter, tilsier at konklusjonen bør komme først. Det kan ofte være hensiktsmessig å nevne konklusjonen både først og til slutt. Men altså; uansett i begynnelsen.

I den videre fremstillingen vil det ofte være naturlig å beskrive det rettslige utgangspunktet for rettens drøftelse:

*sakens
rettslige
ramme*

Hovedspørsmålet i saken er hvor C og D skal bo fast, jf. barneloven § 36. Retten skal videre ta stilling til omfanget av samværet for den av foreldrene som ikke skal ha hovedomsorgen, jf. § 43. Avgjørelsen om hvor barnet skal bo fast og

Samværsordningen for den av foreldrene som ikke får medhold i bostedsspørsmålet, skal først og fremst rette seg etter det som er best for barnet, jf. barneloven § 48.

Deretter kan det være en fordel å presisere hva som mer konkret er rettens vurderingstema – for eksempel slik:

*presisering av
sakens tema*

Det avgjørende spørsmålet i saken er om det foreligger adekvat årsakssammenheng mellom påkjørselen og skaden. Er dette vilkåret oppfylt, er det på det rene at If og Gjensidige er erstatningsansvarlige, og det blir da spørsmål om hvilken erstatning som skal utmåles.

Deretter må det komme klart frem hvilke faktiske forhold retten finner bevist og bygger på. Dersom retten har vært i tvil ved bevisvurderingen, kan vi – og bør vi ofte – gi uttrykk for det. Den tvilen kan blant annet få betydning ved vurderingen av spørsmålet om sakskostnader, og den kan også være et viktig moment dersom partene vurderer anke – eller dersom de går i forhandlinger om forlik. Likevel – selv om vi er i tvil – må det som til slutt blir resultatet av vår bevisbedømmelse, komme utvetydig til uttrykk.

*faktum som
finnes bevist*

Dommen skal heller ikke her inneholde noen systematisk gjengivelse av vitneforklaringer og beskrivelse av alle andre bevis som er ført. Beskrivelsen av faktum må likevel være så grundig at man kan se at loven er riktig anvendt. Hva som er tilstrekkelig for å prøve rettsanvendelsen, vil variere. Dersom de rettslige problemstillingene i saken er sterkt skjønnspregede, vil det kunne kreve mer av redegjørelsen for bevisvurderingen.

*redegjørelsen for
bevisvurderingen*

Bevis i form av rapporter fra sakkyndige, uansett om det er rettsoppnevnte sakkyndige eller sakkyndige vitner, reiser enkelte særlige problemstillinger. Ikke sjelden er sakkyndigrapporter tungtveiende bevis, og det vil ofte være naturlig å ta inn sitater fra disse rapportene i dommen. I den forbindelse bør man være kritisk til hvor store tekstdeler som siteres. Det er ellers særlig viktig at leseren ikke får inntrykk av at retten glemmer seg bak den sakkyndige. Selv om vi legger avgjørende vekt på sakkyndigbeviset, må det ikke være tvil om at dommeren har gjort en selvstendig vurdering.

sakkyndigbeviset

Avsnittet om rettens vurdering skal også inneholde en begrunnelse for rettsanvendelsen. Vi bør redegjøre både for den generelle tolkingen av de aktuelle rettsreglene og for den konkrete subsumpsjonen. Tvisteloven stiller ingen krav om at vi i detalj skal redegjøre for bruken av rettskilder. Men det har etter hvert utviklet seg uskrevede normer for domsskriving som tilsier at vi i alle fall redegjør for hvilke rettskildefaktorer vi tillegger utslagsgivende vekt.

*rettsanvendelsen,
omtale av
rettskildene*

Det hender av og til at flere alternative påstandsgrunnlag fører til samme resultat. Det er alminnelig akseptert at retten i slike tilfeller velger den enkleste løsningen. Men skal man alltid gjøre det?

*over gjerdet der
det er lavest?*

Den grunnleggende forutsetningen for å kunne velge, er at de ulike påstandsgrunnlagene faktisk er alternative grunnlag for samme krav – og at de er likeverdige med hensyn til rettsvirkningene av avgjørelsen. Er de det, er det – med enkelte mindre unntak – dommerens privilegium å velge det grunnlaget som fører til målet med minst mulig anstrengelse. Hvilke grunnlag partene selv har betegnet som prinsipale og subsidiære, er retten ikke bundet av.

Man bør likevel ha som utgangspunkt at man i valget mellom flere grunnlag bygger på det som eventuelt står mest sentralt i saken. Og det vil som regel være å foretrekke å løse saken på grunnlag av realiteter – og ikke på grunnlag av formaliteter.

Det kan i enkelte saker være grunn til å synliggjøre at mer enn ett påstandsgrunnlag ville gi samme resultat. Hvis den tapende parten får vite at det var mer enn én vei til tap, kan det bidra til å demme opp for anke.

Til slutt i denne delen av dommen må retten redegjøre for sin vurdering av spørsmålet om sakskostnader.

sakskostnader

I alle saker hvor retten er satt med mer enn én dommer, skal det avslutningsvis opplyses om dommen er enstemmig. Dersom det er dissens, skal det fremgå hvem som dissenterer, og hvilke punkter uenigheten gjelder, jf. tvisteloven § 19-6 tredje ledd. Loven påbyr ikke at dissensen skal begrunnes, men det er utenkelig å unnlate dette. Begrunnelsen kan være kort. Hvis det er en legdommer som dissenterer, må den fagdommeren som skriver domsutkastet, være behjelpelig med utforming av dissensen.

*dissens,
begrunnelse*

Det er særlig denne delen av dommen, redegjørelsen for rettens vurderinger, som kan bli tung å lese dersom det ikke brukes overskrifter, jf. foran.

B.6 Domsslutningen

Etter tvisteloven § 19-6 syvende ledd skal dommen inneholde en konklusjon som nøyaktig angir resultatet for de avgjørelser som treffes. Denne bestemmelsen må ses i nøye sammenheng med tvisteloven § 19-7 første ledd om oppfylingsfrist. Dersom dommen kan fullbyrdes, skal det settes en frist for oppfyllelse – og fristen skal etter loven settes til en bestemt dato eller til et bestemt tidsrom regnet fra forkynnelsen.

*nøyaktig
resultat*

Domsslutningen i et fastsettelsessøksmål kan for eksempel lyde slik:

Utlendingsnemndas vedtak av 13. oktober 2012 er ugyldig.

Domsslutningen i et fullbyrdelsessøksmål kan for eksempel lyde slik:

Hans Hansen dømmes til å betale 15 000 – femtentusen – kroner til Nils Nilsen innen to uker fra forkynnelsen av denne dommen, med tillegg av lovens forsinkelsesrente fra 29. oktober 2012 til betaling skjer.

Når det gjelder dom for pengeforpliktelser, også sakskostnader, skal fristen som hovedregel alltid være to uker. Og da bør vi holde oss til terminologien i loven og skrive to uker i slutningen, ikke fjorten dager.

*penge-
forpliktelser*

Dersom det er flere enn ett søksmål til behandling i samme sak, bør vi bruke overskrifter i slutningen for å unngå tvil:

I søksmål A mot B:
I søksmål B mot A:

Det samme gjelder der lagmannsretten i en ankesak behandler både anke og avledet anke.

Avgjørelsen om sakskostnader settes inn i slutningen som et eget punkt:

- 1) Hans Hansen frifinnes.
- 2) I sakskostnader for tingretten betaler Nils Nilsen 12 000 – tolv tusen – kroner til Hans Hansen innen to uker fra forkynnelsen av denne dommen.

Sakskostnader i saker med flere saker skal være felles, jf. tvisteloven § 20-2 annet ledd.

Etter tvisteloven § 19-4 annet ledd er dommen avsagt når dommeren har undertegnet den. Er det flere dommere, skal rettens leder i utgangspunktet undertegne til slutt. Dette har bare praktisk betydning når dommen undertegnes etter sirkulasjonsbehandling.

undertegning

Del C Særlig om straffedommer

C.1 Innledning

Som nevnt i del A foran, bør vi være bevisst på hvem vi skriver for. De viktigste mottakerne er partene. I straffesaker må vi særlig skrive slik at den som er tiltalt og som dømmes eller frifinnes, forstår resultatet i dommen og den argumentasjonen resultatet bygger på.

*vi skriver for
partene, særlig
den tiltalte*

De som anklages for straffbare forhold, kan være alt fra mistilpasset ungdom med svake leseferdigheter til velutdannede forretningsfolk med betydelige støtteressurser. Det er likevel liten tvil om at det finnes langt flere tiltalte med dårlige leseferdigheter enn det motsatte, ikke minst som følge av at antallet straffesaker mot fremmedspråklige er stadig økende. Behovet for bruk av tolk i forbindelse med forkynnelse av dommer øker tilsvarende. Det vil derfor nesten alltid være viktig å skrive enkelt.

*tenk på
mottakerens
leseferdigheter*

Tradisjonelt har nok straffedommer blitt skrevet med tanke på de profesjonelle aktørene i saken og på ankedomstolen. Om den tiltalte selv har kunnet lese dommen og forstå innholdet, har sjelden vært noe tema. Her er det på tide med endringer. Vi bør tenke mer på at vi først og fremst skriver for partene, noe som i praksis betyr at skrivingen styres av hvem som er tiltalt i saken.

Straffedommene utformes i større eller mindre grad med utgangspunkt i maler som er lagret i domstolens saksbehandlingssystem. Det er et gode at dommene bygges opp etter et noenlunde likt mønster. Dommene får en kjent og utprøvd struktur, og malene sikrer at det som til vanlig skal være med, faktisk kommer med. Men vi må være nøye med å tilpasse malen og ta bort det som ikke bør være med i den aktuelle saken, og dessuten fylle korrekt ut det som skal med. Vi må også alltid sørge for at relevante opplysninger kommer i en logisk rekkefølge i hver enkelt dom, uavhengig av hva malen legger opp til. Dommerne bør ellers være oppmerksom på at den språklige kvaliteten i malene er varierende, og at det ofte vil være behov for å tilpasse språkformen i malene til dommens øvrige innhold.

*tilpasning
av malene*

I det følgende tar vi utgangspunkt i dommer som skrives etter hovedforhandling i en meddomsrettssak i tingretten. Straffeprosessloven §§ 39-41 stiller krav til dommenes innhold, og etter § 39 skal en dom inneholde følgende elementer:

*dommens
innhold*

1. En kort framstilling av sakens gjenstand med de kravene som er gjort gjeldende.
2. Avgjørelsesgrunner.
3. Domsslutning.

C.2 Sakens gjenstand og de kravene som er gjort gjeldende

I denne første delen av dommen legges det som regel inn opplysninger om tiltaltes personalia, når og av hvem tiltalen er tatt ut, tiltalen, gjennomføringen av hovedforhandlingen og påstandene fra aktor, forsvareren og eventuelt bistandsadvokaten. I en dom fra lagmannsretten vil også domsslutningen fra tingretten gjengis her.

Tiltaltes personalia

Etter malen i saksbehandlingssystemet kommer opplysningene om tiltaltes personalia aller først. Ofte starter dommen slik:

personalia

X er født 18. desember 1980 og bor i Høyanger. Han er arbeidsledig, mottar 11 000 kroner i stønader fra NAV per måned og har en gjeld på ca. 110 000 kroner. Han forsørger ingen barn, men han har en datter som bor i fosterhjem. X sitter for tiden i varetekt i Vik fengsel.

Det kan være en fordel å få en kort presentasjon av den tiltalte innledningsvis. Men det er i de fleste tilfeller unødvendig å liste opp tiltaltes inntekt, sivilstand og forsørgelsesbyrde så tidlig i dommen. Denne informasjonen har som regel først betydning i forbindelse med utmålingen av fengselsstraff, bøter og saksomkostninger. Disse opplysningene bør derfor først nevnes der de har betydning.

Tiltalebeslutningen

Sakens gjenstand fremgår av påtalemyndighetens tiltalebeslutning, som gjengis i dommen. Tiltalebeslutningen mottar vi som regel elektronisk, slik at den kan kopieres inn i dommen. Dersom møtende aktor gjør endringer i tiltalebeslutningen, jf. straffeprosessloven § 254, er det den rettede versjonen som skal inn i dommen.

*tung og
kronglete tiltale*

Tiltalebeslutningen har ofte et tungt og kronglete språk, særlig under beskrivelsen av den straffbare handlingen. Her er et eksempel:

X settes under tiltale ved Y tingrett for overtredelse av

Straffeloven § 270 første ledd nr. 1, jf. annet ledd

for i hensikt å skaffe seg en uberettiget vinning ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse, rettsstridig å ha forledet noen til en handling som voldt tap eller fare for tap for ham eller den han handlet for.

Grunnlag:

I perioden fra sommeren 2009 til høsten 2012, i Selje eller på annet sted i riket, forledet han ansatte i en rekke forskjellige nettbutikker til å utlevere seg varer som

mobiltelefoner, abonnement, bredbånd, bilforsikringer med videre, for til sammen kr 32 329 ved å presentere bankkort tilknyttet sin ekssamboer A sin konto og gi seg ut for å være rette vedkommende, eller å ha uriktig fullmakt eller fortie at han ikke lovlig disponerte over kontoen. Dette medførte minst tilsvarende tap for A.

Her inneholder den ene setningen i grunnlaget hele 74 ord. I tillegg er setningsbygningen komplisert med mange innskudd. Dersom tiltalebeslutningen, som i dette eksemplet, er skrevet slik at den er vanskelig å forstå, bør dommeren oftere oppfordre påtalemyndigheten til å skrive om. Dommeren kan ikke selv endre tiltalens ordlyd.

C.3 Avgjørelsesgrunner – skyldspørsmålet

Avgjørelsesgrunnene er i saksbehandlingssystemets mal samlet under overskriften *rettens vurdering*. I denne delen av dommen behandles skyldspørsmålet først. Retten skal etter loven "bestemt og uttømmende" angi hva den har funnet bevist, og vise til det straffebudet tiltalte dømmes etter, jf. straffeprosessloven § 40 annet ledd. Retten skal også angi hovedpunktene i sin bevisvurdering, altså vise hvorfor den har konkludert som den har, jf. § 40 femte ledd.

Konklusjonen først

Tradisjonelt har vi også i straffedommer, som i de sivile dommene, ventet med å nevne konklusjonen til etter at vi har gjennomgått vurderingen av alle de faktiske og rettslige spørsmålene i saken. Dette bør vi endre på. Nevner vi konklusjonen først, vil partene så raskt som mulig få svar på det spørsmålet som er viktigst for dem. Dessuten vil det ofte være enklere å følge og forstå rettens resonnement dersom man først får vite hva sluttresultatet er. Dette kan for eksempel gjøres ved å innlede slik:

*konklusjonen
først*

Retten har kommet til at X er skyldig etter tiltalen og at han skal dømmes for forsettlig drap.

I en dom etter behandling av en skyldanke i lagmannsretten kan konklusjonen på en enkel måte formuleres slik:

Lagmannsretten har i skyldspørsmålet kommet til samme resultat som tingretten.

Som regel vil det være fornuftig å behandle og avgjøre skyldspørsmålet for hvert enkelt tiltalepunkt. I så fall bør det markeres ved bruk av overskrifter i teksten. I saker der flere tiltalepunkter henger sammen, kan det likevel fungere bedre med en felles behandling av disse punktene. Hva som er mest hensiktsmessig, må man vurdere i hver enkelt sak.

Objektive og subjektive vilkår for straff

Å avgjøre skyldspørsmålet går ut på å ta stilling til om den objektive gjerningsbeskrivelsen i en straffebestemmelse er overtrådt, og om tiltalte har handlet med tilstrekkelig skyld. Det skal altså avgjøres om alle subjektive og objektive vilkår for straff er oppfylt. Dommen må vise at dommerne har vurdert tiltaltes handling opp mot lovens regel, og det må være mulig å kontrollere at loven er brukt riktig.

Det må gå klart frem hvilket faktum retten finner bevist, og vi bør gjøre rede for hvilke bevis vi legger avgjørende vekt på. Men det er som regel unødvendig, og det kan av og til virke forvirrende, med en systematisk gjengivelse av alle forklaringer og andre bevis som er ført i retten.

Det kan ofte være vanskelig å gjøre rede for rettens vurderinger under skyldspørsmålet på en lettfattelig måte. Ikke minst kan det være utfordrende å beskrive skyldkravet og de ulike skyldformene slik at også tiltalte forstår. Det kan for eksempel være utfordrende å forklare grensen mellom forsett og uaktsomhet, og det å beskrive forskjellene mellom de ulike formene for forsett kan av og til fremstå som en svært krevende oppgave.

*vanskelig
fagterminologi,
behovet for
forklaring*

I norsk strafferett brukes en god del uttrykk og språklige vendinger som er uvanlige og uforståelige for folk flest. Dette skyldes delvis at språket i mange av straffelovens bestemmelser er foreldet. Dette gjelder for eksempel straffeloven 42 første ledd:

Har nogen ved Foretagelsen af en Handling befundet sig i Uvidenhed angaaende Omstændigheder ved denne, der betinger Strafbarheden eller forhøier Strafskylden, bliver disse Omstændigheder ikke at tilregne ham.

Eller straffeloven § 229, som er hyppig i bruk:

Den, som skader en anden paa Legeme eller Helbred eller hensetter nogen i Afmagt, Bevidstløshed eller lignende Tilstand, eller som medvirker hertil, straffes for Legemsbeskadigelse med Fængsel indtil 4 Aar, men indtil 6 Aar, saafremt nogen Sygdom eller Arbeidsudygtighed, der varer over 2 Uger, eller en uhelbredelig Lyde, Feil eller Skade er voldt, og indtil 10 Aar, saafremt Døden eller betydelig Skade paa Legeme eller Helbred er blevet Følgen.

For at også den tiltalte skal forstå, må de uttrykkene som er sentrale i saken mot ham eller henne, forklares nærmere i et enkelt og moderne språk. Dersom tiltalen gjelder *skade på helbred*, må det i dommen gjøres nærmere rede for hva det betyr – for eksempel ved å understreke at psykiske følger kan omfattes av skadebegrepet. At det å slå en annen i svime er å *hensette nogen i afmagt*, er heller ikke selvforklarende for alle tiltalte. Det er omstendighetene i den enkelte saken som styrer hva, og hvor mye, det er behov for å forklare spesielt.

I saker der det er vanskelig å beskrive hva som ligger i et begrep eller hvordan en grense skal trekkes, velger vi av og til å sitere fra relevant høyesterettspraksis – for eksempel slik:

*sitater fra
høyesteretts-
dommer*

Når det gjelder psykisk medvirkning, viser retten til Rt. 1974 side 1042, hvor Høyesterett sa følgende:

Også en medvirker blir så vel når det gjelder de objektive som subjektive straffbarhetsvilkår bare å bedømme etter eget forhold. Dette utelukker etter min mening ikke at hvert enkelt medlem av en gruppe kan bli strafferettslig ansvarlig for samtlige lovovertridelser som gruppens øvrige medlemmer begår. Forutsetningen må imidlertid være at det uttrykkelig eller underforstått foreligger en forhåndsavtale om deltakelse i de straffbare handlinger, og at avtalen fyller kravene til fysisk eller psykisk medvirkning for hver enkelt av disse.

Denne metoden kan være vellykket. Men også uttalelser fra Høyesterett kan inneholde vanskelige ord og uttrykk som bør forklares nærmere. Dette er det særlig viktig å være oppmerksom på dersom den høyesterettsdommen det siteres fra, er gammel.

Konklusjonen

Selv om det innledningsvis sies kort hva konklusjonen på drøftelsen av skyldspørsmålet er, bør vi også gjenta konklusjonen til slutt. En relativt tradisjonell konklusjon lyder slik:

Retten er etter dette kommet til at de objektive og subjektive vilkår for straff er oppfylt, og at tiltalte blir å domfelle etter tiltalebeslutningen post I.

Men kan vi gå ut fra at den tiltalte egentlig forstår dette? Konklusjonen kan også skrives slik:

Retten har etter dette kommet til at X drepte Y med et knivstikk i hjertet, og at han handlet forsettlig. Både de objektive og subjektive vilkår for straff er oppfylt, og tiltalte skal derfor dømmes for overtredelse av straffeloven § 233 etter tiltalens post I.

Eller slik, hvis tiltalte frifinnes:

Retten har kommet til at det foreligger rimelig tvil om Ys straffeskyld. Y skal derfor frifinnes.

Dersom det er dissens om skyldspørsmålet, må det fremgå av dommen hvilke av rettens medlemmer som utgjør flertallet og hvilke som utgjør mindretallet, og hvilke punkter uenigheten gjelder.

C.4 Avgjørelsesgrunner – straffutmålingen

Omtalen av straffutmålingen utgjør den andre hoveddelen av dommens avgjørelsesgrunner. Etter straffeprosessloven § 40 annet ledd skal det i dommen gjøres rede for "de grunner retten har lagt vekt på ved fastsetting av straff og andre rettsfølger". Dissens om straffespørsmålet må komme klart frem.

Samlet vurdering

Retten begrunnelse for straffutmålingen starter ofte med at det sies noe kort om den tiltalte, etterfulgt av en oppsummering av hva han eller hun straffes for, for eksempel slik:

X er en 33 år gammel mann som nå skal domfelles for to tilfeller av tyveri, ett tilfelle av naskeri, tre tilfeller av forsettlig heleri, vold mot offentlig tjenestemann og befatning med narkotika.

Selv om skyldspørsmålet avgjøres for hvert enkelt tiltalepunkt, skal straff alltid utmåles samlet.

*samlet
utmåling av
straff*

Særskilte regler om straffutmålingen

I straffelovens kapittel 5 finnes det en rekke særskilte regler for straffutmålingen. For eksempel anvendes straffeloven § 61 og § 63 annet ledd særlig ofte. Ikke sjelden omtales bruken av disse reglene bare ved en kort henvisning til de to bestemmelsene. For en tiltalt som ikke kjenner loven, er det ikke mulig å forstå hva som ligger i en uttalelse i dommen om at "straffeloven § 61 og § 63 annet ledd kommer til anvendelse". Derfor bør det alltid sies noe kort som forklarer den enkelte bestemmelsens innhold, for eksempel slik:

*straffeloven
kapittel 5*

Ettersom X for bare et halvt år siden ble løslatt etter soning av straff for samme type forbrytelse som han nå dømmes for, forhøyes maksimumsstraffen for forholdet i post I til det dobbelte, jf. straffeloven § 61.

*straffeloven
§ 61*

Forholdene i tiltalens post II a og b ville isolert sett kvalifisere til bøtestraffer. Retten betrakter derfor disse forholdene som straffskjerpene omstendigheter, jf. straffeloven § 63 annet ledd.

*straffeloven
§ 63 annet ledd*

En annen bestemmelse som ofte blir omtalt under straffutmålingen, er straffeloven § 59 annet ledd. Når denne bestemmelsen tas i bruk, er det som regel ikke noe problem

at henvisningen blir for snau. Det går vanligvis klart frem av dommen at det gis redusert straff fordi den tiltalte har gitt en uforbeholden tilståelse, og det sies hvor stor reduksjonen blir i det konkrete tilfellet. Dette er i tråd med lovgivers forutsetning i straffeprosessloven § 40 annet ledd tredje punktum.

*straffeloven
§ 59 annet ledd*

Betydningen av Høyesteretts praksis

Høyesterett har en spesielt viktig rolle ved fastlegging av straffenivået for ulike lovbrudd. Dommene fra Høyesterett siteres derfor ofte som en del av begrunnelsen for straffutmålingen i tingretten og lagmannsretten. Det bidrar til å sikre rettslikhet og er i utgangspunktet en fordel. Men igjen, den som skriver dommen, må alltid vurdere om Høyesterett bruker formuleringer som er forståelige.

*Høyesterett
sikrer
rettslikhet*

I en sak om familievold kan det for eksempel være fornuftig å starte redegjørelsen for straffutmålingen slik:

Ved straffutmålingen tar lagmannsretten utgangspunkt i følgende uttalelse fra Høyesterett i Rt. 2010 side 129, avsnittene 18 og 21:

Straffutmålingen i saker med familievold må nødvendigvis bero på en samlet vurdering hvor en rekke momenter kan trekkes inn. Sentrale elementer vil være hvor lenge krenkelsene har funnet sted, karakteren av de krenkelser som foreligger, hyppigheten, skadepotensialet og de konkrete skadevirkningene.
...

Etter min mening er karakteren av voldshandlingene i seg selv ikke avgjørende ved straffvurderingen etter straffeloven § 219. Det sentrale er i hvilken grad disse danner et mønster som resulterer i at den som rammes må leve under et "regime" preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold...

Mobil vinningskriminalitet er en annen sakstype hvor det kan være grunn til å trekke frem uttalelser fra Høyesterett under straffutmålingen:

Høyesterett har i flere avgjørelser kommentert hvilke lovbrytere som skal anses som mobile vinningskriminelle, se blant annet Rt. 2012 side 705, avsnitt 13:

Uttrykket mobile vinningskriminelle brukes gjerne som en sekkebetegnelse på personer med liten tilknytning til Norge som kommer hit i grupper utelukkende for eller med det hovedformål å utføre ulike former for vinningskriminalitet, for deretter raskt å forlate landet med utbyttet. Virksomheten skjer gjerne på en planmessig og organisert måte, ofte ved bruk av falske identiteter.

Andre ganger kan vi ha behov for å vise til Høyesteretts vurdering av det konkrete straffenivået for en bestemt forbrytelse:

Det vises til Rt. 2013 side 1153, avsnitt 18, hvor Høyesterett uttalte følgende om straffenivået for profesjonelle tyverier av mobiltelefoner:

Vi har i denne saken å gjøre med profesjonelle lommetyverier begått systematisk og med formål å livnære seg av virksomheten. Her skiller forbrytelsene seg klart fra dem som begås mer tilfeldig og leilighetsvis. Disse profesjonelle lommetyveriene er samfunnsskadelige og rammer de fornærmede hardt, ikke minst ved tyveri av avanserte mobiltelefoner. De begås på offentlig sted hvor mange må ferdes og behovet for trygghet er stort. Etter mitt syn bør det reageres strengt mot slik virksomhet. For denne typen lommetyverier kan et passende utgangspunkt for straffutmålingen være fengsel i 90 dager.

Forenkling og forklaring

Hvilken straff som gis, og hvilke vilkår for straffen som eventuelt settes, er spesielt viktig for alle som domfelles. Det er derfor grunn til å være særlig oppmerksom på behovet for forenkling når vi skriver begrunnelsen for straffutmålingen.

*kan vi skrive
enklere?*

Visse innarbeidede ord og uttrykk er det vanskelig å komme utenom, for eksempel *individualpreventive* og *allmennpreventive* hensyn. Bruker vi slike uttrykk, bør vi sørge for at sammenhengen er forklarende. Ofte, også i den nye straffeloven av 2005, brukes uttrykkene *straffskjerpene* og *formildende* omstendigheter. Dette er fremmed språkbruk for mange. Dersom det passer i den konkrete saken, bør vi heller bruke uttrykksmåter som for eksempel *momenter som taler for strengere/mildere straff*.

Andre uttrykk som er praktisk viktige, og som vi oftere bør sørge for å forklare nærmere, er *betinget* og *ubetinget* fengselsstraff. Forskjellen på betinget og ubetinget straff har stor betydning for den som dømmes, og det er vanskelig å få oversikt over hva en betinget straff innebærer dersom det ikke forklares i dommen.

C.5 Andre krav og saksomkostninger

I den siste delen av dommen, etter at spørsmålet om straffskyld og straff er behandlet, må retten ta stilling til eventuelle andre krav som er trukket inn i saken. Dette gjelder for det første krav som er nevnt i straffeprosessloven § 2.

Straffeprosessloven § 2 omtaler krav som må behandles etter straffeprosessloven, og som kan fremmes alene eller sammen med krav om straff. Bestemmelsen omfatter for eksempel saker om overføring til tvungent psykisk helsevern, krav om inndragning og saker om tap av retten til å føre motorvogn. Det er viktig å merke seg at oppregningen i § 2 ikke er uttømmende. Andre krav som kan bli trukket inn i straffesaker, gjelder for eksempel fradømmelse av retten til å ha dyr.

*andre
straffeprosessuelle
krav*

Adgangen til å ta med sivile krav i straffesaker reguleres i straffeprosessloven § 3. De kravene som nevnes i denne bestemmelsen, skiller seg fra kravene i § 2 ved at de også kan fremmes ved sivil sak. De sivile kravene som hyppigst tas med i straffesaker, er krav om erstatning og oppreisning. Det må fremgå klart av dommen at det for disse kravenes del er sivilprosessens regler om beviskrav som brukes. Det innebærer for eksempel at tiltalte i én og samme dom kan bli frifunnet for straff, men samtidig bli dømt til å betale erstatning.

*sivile krav,
særlig erstatning
og oppreisning*

Dersom tiltalte dømmes, skal retten også ta stilling til spørsmålet om han eller hun skal pålegges å betale saksomkostninger, jf. straffeprosessloven kapittel 30. Denne drøftelsen kommer som regel til slutt under avgjørelsesgrunnene.

saksomkostninger

C.6 Domsslutningen

Dersom tiltalte blir frifunnet for hele tiltalen, skal slutningen kort og godt gå ut på at han eller hun frifinnes. Blir tiltalte bare delvis frifunnet, må det fremgå tydelig hvilket eller hvilke forhold frifinnelsen gjelder.

frifinnelse, helt eller delvis

Dømmes tiltalte, må slutningen angi klart hva han eller hun dømmes for og hva straffen er.

hva dømmes tiltalte for, og hva er straffen?

Slutningen kan for eksempel lyde slik:

1. X, født 7. oktober 1984, frifinnes for tiltalens post I.
2. X dømmes for overtredelse av straffeloven § 219 til en straff av fengsel i 3 – tre – år og 6 – seks – måneder. Til fradrag i straffen går 36 – trettiseks – dager for utholdt varetekt.

Blir tiltalte dømt etter en mildere straffebestemmelse enn den tiltalen gjelder, skal han eller hun ikke frifinnes etter tiltalen. Nedsusumeringen fremgår av at tiltalte dømmes for overtredelse av den mildere bestemmelsen.

Har den som idømmes fengselsstraff, sittet i varetekt i forbindelse med straffesaken, følgerplikten til å angi fradraget for utholdt frihetsberøvelse av straffeloven § 60 første ledd.

fradrag for varetekt

Hvis straffeloven § 60a første ledd, § 61 første ledd, § 62 første ledd eller § 63 første ledd anvendes, skal disse bestemmelsene nevnes uttrykkelig i slutningen. Straffeloven § 64 skal også nevnes dersom den brukes, da med henvisning til den andre aktuelle dommen.

Dømmes tiltalte til å betale bot, må det i slutningen fastsettes subsidiær fengselsstraff, jf. straffeloven § 28. Lyder dommen på samfunnsstraff, må det i slutningen fremgå et timetall, en subsidiær fengselsstraff og en gjennomføringstid, jf. straffeloven § 28 a.

subsidiær fengselsstraff

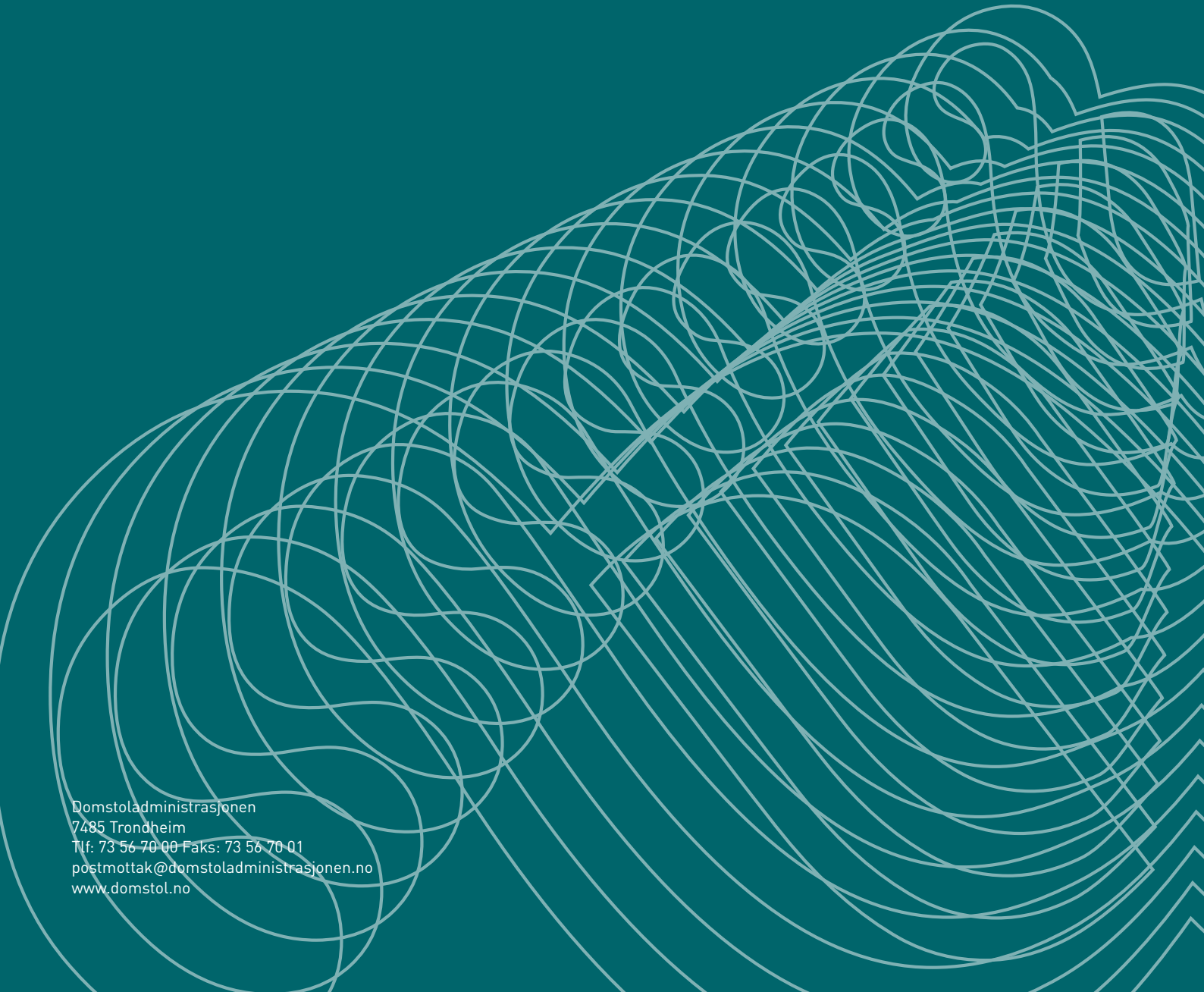
Domsslutningen må også inneholde konklusjonen etter rettens drøftelse av eventuelle andre krav enn straff, jf. straffeprosessloven §§ 2 og 3. Dersom krav om erstatning tas til følge, må det gis særskilt fullbyrdsdom med en fullbyrdsfrist på to uker.

avgjørelsen av andre krav

Slutningen skal også inneholde rettens avgjørelse om idømmelse av saksomkostninger. Dersom påtalemyndigheten har lagt ned påstand om omkostningsansvar, bør også en avgjørelse om *ikke* å idømme saksomkostninger tas med i slutningen.

saksomkostninger

Dommen skal underskrives av de dommerne som har deltatt i avgjørelsen.

Domstoladministrasjonen
7485 Trondheim
Tlf: 73 56 70 00 Faks: 73 56 70 01
postmottak@domstoladministrasjonen.no
www.domstol.no